

แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญในการศึกษาด้านภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรในยุคเกิดน้อย: สารัตถะและบทสังเคราะห์

Major Concept and Theory in the Study of Fertility and Desire for Children in the Era of Low Fertility: essence and synthesis

กนกวรรณ พวงประยงค์*

Kanokwara Phuangprayong

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายสาระสำคัญและสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาด้านภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรทั้งในเชิงประชากรศาสตร์ สังคมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงผ่านทางประชากร แนวคิดตัวแปรแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์ แนวคิดอุปสงค์และอุปทานของการมีบุตร คุณค่า และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร ทฤษฎีการเลื่อนไหลของความมั่งคั่ง แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่นในครอบครัว และแนวคิดสวัสดิการสังคม ดังนั้นบทความนี้จึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจถึงเนื้อหาสาระ จุดเน้น และข้อสังเกตของแนวคิดทฤษฎี รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตร อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อการนำไป

* วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต)

Puey Ungphakorn School of Development Studies, Thammasat University (Rangsit Campus)

Corresponding author, e-mail: maxkp@tu.ac.th

ประยุกต์เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง และใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบายส่งเสริมการมีบุตรในยุคเกิดน้อยได้อย่างมีคุณภาพ

คำสำคัญ : แนวคิด, ทฤษฎี, ภาวะเจริญพันธุ์, ความต้องการมีบุตร

Abstract

This paper aims to explain and synthesize the important concepts and theories of fertility and desire for children in demography, social science and economics including theory of demographic transition, concept of intermediate variables of fertility, concept of demand and supply for children, value and children's expenses, intergenerational wealth flows theory, concept of intergenerational relations and concept of social welfare. Therefore, this paper is useful for understanding in the essence and synthesis of these concepts and theories and factors that affect on fertility and desire for children. Furthermore, the knowledge of this paper can be applied as a conceptual framework for research in related fields and used as a basis for setting the quality of birth promotion policy in the era of low fertility.

Keywords : Concept, Theory, Fertility, Desire for Children

บทนำ

ในรอบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่พัฒนาสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ทันสมัย ประกอบกับผลสัมฤทธิ์จากโครงการวางแผนครอบครัวใน พ.ศ. 2513 ที่มุ่งเน้นการจำกัดขนาดครอบครัวผ่านการคุมกำเนิดได้ส่งผลสืบเนื่องให้ปัจจุบันอัตราการเพิ่มของประชากรไทยอยู่ในระดับที่ค่อนข้างต่ำ สะท้อนจากอัตรา

เจริญพันธุ์รวม (Total Fertility Rate: TFR) ที่สตรีไทยหนึ่งคนมีบุตรเฉลี่ยประมาณ 1.6 คนเท่านั้น ซึ่งเป็นอัตราที่ต่ำกว่าระดับทดแทน¹ อีกทั้งจากการคาดประมาณอัตราเจริญพันธุ์ของประเทศไทยยังพบว่า มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจนถึงประมาณ 1.3 คน ใน พ.ศ. 2583 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2556)

การพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัยส่งผลต่อความเชื่อและค่านิยมในการดำเนินชีวิตของบุคคลที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านบทบาทและสถานภาพของสตรีที่ได้รับการยอมรับและยกระดับสูงขึ้นเป็นสิ่งที่เชื่อเชิดให้สตรีในยุคใหม่มีแนวโน้มของการเลื่อนอายุการสมรส และเริ่มมีบุตรคนแรกเมื่ออายุมากขึ้น นอกจากนี้ยังยอมรับค่านิยมในการมีบุตรจำนวนน้อยลงโดยเลือกมีบุตรเพียงหนึ่งหรือสองคนไปจนถึงการตัดสินใจไม่มีบุตรเลย (วาสนา อิมเอม, 2557)

การเผชิญหน้ากับสถานการณ์การลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ในบริบทสังคมสูงวัยของประเทศไทยแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มการลดลงอย่างต่อเนื่องของประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานที่ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากรและถือเป็นความเสี่ยงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศหากปราศจากแนวทางการปรับตัวที่เหมาะสมทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพของประชากร ฉะนั้นการศึกษาวิจัยด้านภาวะเจริญพันธุ์ และการค้นหาลู่ทางที่เกี่ยวของใกล้ชิดกับระดับภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรของสตรีเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์พัฒนาต่อยอดและแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการชะลอการลดลงของอัตราเจริญพันธุ์ ตลอดจนการกำหนดนโยบายต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการเกิดที่มีคุณภาพจึงจำเป็นต้องอาศัยการทำความเข้าใจในสภาวะของแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรอย่างละเอียดและครอบคลุม

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมและอธิบายสาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาด้านภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรที่กล่าวถึงแนวโน้มและปัจจัยที่ส่งผลต่อการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ในเชิงสหสาขาวิชา รวมถึง

¹ อัตราเจริญพันธุ์ต่ำกว่าระดับทดแทน หมายถึง สตรีคนหนึ่งที่มีจำนวนบุตรโดยเฉลี่ยตลอดด้วยมีบุตรน้อยกว่า 2 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่ไม่เพียงพอต่อการทดแทนผู้เป็นพ่อแม่

สังเคราะห์แนวคิดทฤษฎี เพื่ออธิบายให้เห็นถึงจุดเน้น ข้อสังเกต และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีโดยเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในยุคเกิดน้อยของประเทศไทย ณ ช่วงเวลาปัจจุบัน โดยผู้เขียนใช้วิธีการแสวงหาความรู้ผ่านการประมวลเอกสาร และการทบทวนวรรณกรรมจากแหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้ ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจถึงสาระสำคัญของแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาด้านภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตร ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตร ตลอดจนเป็นประโยชน์ต่อการวางกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่จะสร้างองค์ความรู้ และช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการส่งเสริมการมีบุตรที่มีคุณภาพได้ในอนาคต

แนวคิดและทฤษฎีในการศึกษาด้านภาวะเจริญพันธุ์ และความต้องการมีบุตร

การศึกษาปรากฏการณ์ด้านภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตร มีความเกี่ยวข้องกับหลากหลายแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญในเชิงสหสาขาวิชา (Interdisciplinary) ทั้งในด้านประชากรศาสตร์ สังคมศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ ซึ่งผู้เขียนได้รวบรวมและเรียบเรียงเนื้อหาที่เป็นสาระสำคัญพร้อมทั้งนำเสนอ บทสังเคราะห์ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตร โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร

Theory of Demographic Transition หรือ ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรเป็นทฤษฎีที่อธิบายจากประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงประชากรของประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป ซึ่งมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจถึงภาพรวมในการเพิ่มขึ้นและการลดลงของประชากรอันเนื่องมาจากการเกิดและการตายที่ส่งผล

ต่ออัตราการเจริญเติบโตของประชากรและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากร โดยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้ (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2544; ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2522; ลันทัต เสิริมศรี, 2541)

ช่วงที่ 1 ก่อนยุคอุตสาหกรรม ทวีปยุโรปยังไม่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมมากนัก อัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรอยู่ในระดับสูง ประชากรจึงมีการเพิ่มขึ้นในระดับต่ำ กล่าวได้ว่าการเพิ่มของประชากรอยู่ในสภาวะสมดุลหรือมีสภาพค่อนข้างคงที่

ช่วงที่ 2 ยุคตะวันตกตอนต้น ทวีปยุโรปมีการพัฒนามาตรฐานการกินอยู่และสุขภาพอนามัยของประชากรจนสามารถเอาชนะความอดอยากและโรคระบาดต่าง ๆ ได้ ส่งผลให้ภาวะการตายของทารกและเด็กลดลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่อัตราการเกิดยังคงอยู่ในระดับสูงจนเกิดเป็นปรากฏการณ์การระเบิดทางประชากร (Population explosion) จากนั้นการเพิ่มขึ้นของประชากรจึงค่อย ๆ เริ่มลดลงภายหลังที่อัตราการเกิดลดลงจนเท่ากับอัตราการตาย

ช่วงที่ 3 ยุคตะวันตกสมัยใหม่ ภายหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทวีปยุโรปมีการขยายตัวในเชิงอุตสาหกรรม เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม การแพทย์และสาธารณสุข ชุมชนเมืองเกิดการขยายตัว ประชากรได้รับการศึกษาสูงขึ้น ส่งผลให้เกิดค่านิยมการมีครอบครัวขนาดเล็ก และนิยมใช้การคุมกำเนิด ทำให้อัตราการเกิดอยู่ในระดับต่ำ ในขณะที่จากเดิมอัตราการตายก็อยู่ในระดับต่ำอยู่แล้ว ดังนั้นการเพิ่มขึ้นของประชากรจึงอยู่ในระดับต่ำ

นอกจากทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรจะแบ่งปรากฏการณ์เปลี่ยนแปลงประชากรเป็น 3 ยุคสมัยแล้ว ใน ค.ศ. 1974 C. P. Blacker ได้แบ่งวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงประชากรตามแบบประเทศในทวีปยุโรปออกเป็น 5 ระยะ ดังนี้ (Blacker, 1974; Grover, 2014)

ระยะที่ 1 High Stationary Phase เป็นระยะที่เกิดขึ้นกับประเทศในทวีปยุโรปก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมโดยประชากรอยู่ในดุลยภาพระดับสูง กล่าวคือมีความสมดุลกันระหว่างอัตราการเกิดและอัตราการตายซึ่งอยู่ในระดับสูงทั้งคู่ ทั้งนี้

อัตราการตายในระดับสูงเป็นผลมาจากภัยสงคราม ความอดอยาก ความล้าหลังของระบบบริการทางการแพทย์ และการขาดสุขภาพที่ดี ในขณะที่อัตราการเกิดในระดับสูงเป็นผลมาจากในสมัยนั้นยังไม่มีคุมกำเนิด และประชากรยังคงมีค่านิยมของการมีบุตรจำนวนมากเพื่อใช้เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมของครัวเรือน ตลอดจนเพื่อทดแทนบุตรที่เสียชีวิตไปเนื่องจากการตายของทารกในระดับสูง

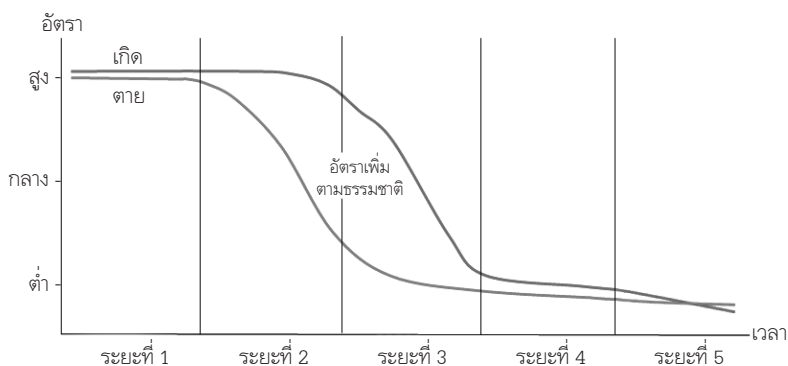
ระยะที่ 2 Early Expanding Phase เกิดขึ้นในช่วงต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นระยะที่อัตราการเกิดของประชากรยังคงอยู่ในระดับสูงต่อไป เนื่องจากยังไม่มี การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการมีบุตร แต่อัตราการตายเริ่มลดต่ำลงเนื่องจากความก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุข เกิดการคิดค้นยา วัคซีนโรค และวัคซีนต่าง ๆ ทำให้ประชากรลดความเสี่ยงจากการติดเชื้อ อัตราการตายจึงลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัตราการตายในทารก ประกอบกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้คุณภาพชีวิตของประชากรดีขึ้น อัตราการเพิ่มของประชากรตามธรรมชาติจึงสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว และเพิ่มถึงจุดสูงสุดในช่วงปลายระยะที่ 2

ระยะที่ 3 Late Expanding Phase เป็นระยะที่อัตราการเกิดเริ่มลดต่ำลง ในขณะที่อัตราการตายลดลงอย่างรวดเร็วกว่าเป็นผลให้อัตราการเพิ่มตามธรรมชาติค่อย ๆ ลดลง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจากในระยะที่ 2 ขนาดของประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เกิดการตระหนักถึงทรัพยากรที่อาจไม่เพียงพอต่อคนจำนวนมาก อีกทั้งสตรีเริ่มได้รับโอกาสทางการศึกษาและทำงานนอกบ้านมากขึ้น จึงเกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการมีบุตรจำนวนน้อยลง โดยอาศัยกลไกของการวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิด ประกอบกับอัตราการตายของทารกลดลงจึงไม่จำเป็นต้องมีบุตรเพื่อทดแทนบุตรที่เสียชีวิตอีกต่อไป ส่งผลให้อัตราการเพิ่มตามธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว

ระยะที่ 4 Low Stationary Phase เป็นระยะที่ประชากรอยู่ในดุลยภาพระดับต่ำ อัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรกลับมาสมดุลกันอีกครั้งหนึ่ง แต่เป็นความสมดุลกันในระดับต่ำทั้งคู่ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าของการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และการพัฒนาทุนมนุษย์จากในระยะที่ผ่านมาส่งผลให้อัตราการเพิ่มของประชากรคงที่ในระดับต่ำ

ระยะที่ 5 Declining Phase เป็นระยะที่มีอัตราการตายอยู่ในระดับต่ำ และคาดว่าอัตราการเกิดจะค่อย ๆ ลดต่ำลงไปอีกจนอยู่ในระดับต่ำกว่าอัตราการตาย ส่งผลให้จำนวนคนตายมากกว่าคนเกิด และในระยะนี้ประชากรจะลดจำนวนลง

วิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงประชากรที่แบ่งออกเป็น 5 ระยะ ตามแนวคิดของ C. P. Blacker สามารถสรุปได้ดังแผนภาพที่ 1 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 วิวัฒนาการการเปลี่ยนผ่านทางประชากรตามแนวคิดของ C. P. Blacker
ที่มา: (จัดทำโดยผู้เขียน อ้างถึงใน Blacker, 1974; 89-97; Grover 2014)

สำหรับประเทศไทยที่ในอดีตเคยมีดุลยภาพของประชากรคงที่ในระดับสูง เนื่องจากมีอัตราการเกิดและตายสูง จากนั้นได้เข้าสู่ช่วงของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรในสมัยต้นศตวรรษที่ 20 โดยอัตราการตายลดลงก่อน ขณะที่อัตราการเกิดยังคงอยู่ในระดับสูง กระทั่งประมาณเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา อัตราการเกิดของประชากรไทยลดลงอย่างรวดเร็วและสิ้นสุดกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางประชากรมาสู่ระยะที่ 4 Low Stationary Phase จึงกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรจนมาถึงระยะที่ประชากรอยู่ในดุลยภาพระดับต่ำแล้ว โดยจะเห็นได้จากการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์หลัง พ.ศ. 2530 เป็นต้นมาที่ทำให้อัตราการเกิดของประชากรไทยลดลงเรื่อย ๆ จากที่เคยสูงประมาณ 30 - 40

ต่อประชากรพันคน ในช่วงก่อน พ.ศ. 2530 กระทั่งปัจจุบันอัตราการเกิดของประชากรไทยลดลงเหลือเพียงประมาณ 12 ต่อประชากรพันคน และอัตราการตายอยู่ที่ประมาณ 7 ต่อประชากรพันคน อัตราการเกิดจึงลดต่ำลงและอยู่ในระดับที่สูงกว่าอัตราการตายไม่มากนัก ใน พ.ศ. 2553 จึงพบว่า อัตราการเพิ่มตามธรรมชาติ (อัตราการเกิดลบด้วยอัตราการตาย) ของประชากรไทยกลับมาอยู่ที่ระดับต่ำกว่าร้อยละ 1 และคาดว่าหากอัตราการเกิดและอัตราการตายยังคงลดลงอยู่ในระดับต่ำใกล้เคียงกันต่อไปในอีกไม่เกิน 20 ปีข้างหน้า มีแนวโน้มว่าอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของประชากรไทยจะลดลงจนเท่ากับศูนย์หรือต่ำกว่าศูนย์ และเข้าสู่การเปลี่ยนผ่านทางประชากรในระยะที่ 5 Declining Phase เนื่องจากอัตราเกิดลดต่ำลงจนใกล้เคียงกับอัตราการตายที่กำลังเพิ่มขึ้นในอนาคตเพราะประเทศไทยมีจำนวนประชากรสูงอายุมากขึ้น (ปราโมทย์ ประสาทกุล และปัทมา ว่าพัฒนางค์, 2554)

บทสังเคราะห์

ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรได้แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรที่มีนัยสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์และภาวะการตาย โดยทฤษฎีดังกล่าวเกิดขึ้นจากความพยายามของนักวิชาการที่สังเกตเห็นปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงประชากรที่คล้ายคลึงกันของประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป จึงได้แบ่งขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงอัตราการเกิดและอัตราการตายพร้อมทั้งสร้างเป็นคำอธิบายสากลเพื่อให้ประเทศอื่น ๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้ (ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543) ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรจึงเสมือนเป็นเครื่องมือที่ช่วยขยายภาพให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงประชากรในแต่ละช่วงเวลา โดยพิจารณาจากอัตราการเกิด อัตราการตาย และอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของประชากรที่เป็นผลมาจากการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศนั้น ๆ

อย่างไรก็ดีทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรได้ปรากฏข้อจำกัดในการนำไปอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงประชากรของประเทศต่าง ๆ เนื่องจากทฤษฎีดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ของประเทศในทวีปยุโรปซึ่งเป็นกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว

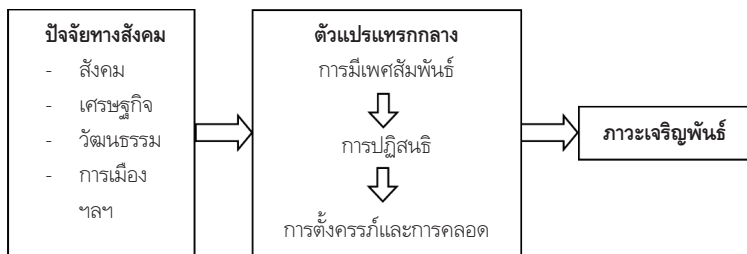
จึงเป็นการยากที่จะนำเสนอทฤษฎีให้ใช้กันอย่างเป็นสากล เหตุเพราะบริบทการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีของแต่ละประเทศทั่วโลก มีความแตกต่างกัน ฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงทางประชากรของบางประเทศจึงอาจไม่ได้ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้นตอนตามทฤษฎีที่แสดงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรดังกล่าว

แม้ว่าทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรจะมีข้อจำกัดที่ยากต่อการอธิบายเป็นหลักสากล แต่แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านทางประชากรก็ได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้พิจารณาประกอบในการฉายภาพประชากรของประเทศต่าง ๆ ได้ (ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543) ยกตัวอย่างในกรณีของประเทศไทยซึ่งหากใช้ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรประกอบการพิจารณาจะพบว่า ประเทศไทยได้ผ่านช่วงเวลาที่มียัตราการเกิดและอัตราการตายสูงใกล้เคียงกันจนมาอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านคืออัตราการตายเริ่มลดลงมาก่อน จากนั้นอัตราการเกิดได้ลดลงตามมาอย่างรวดเร็ว โดยลดลงอยู่ในระดับต่ำใกล้เคียงกับอัตราการตาย ซึ่งเป็นไปตามประสบการณ์ของประเทศที่มีภาวะเจริญพันธุ์ในระดับต่ำ ทำให้สามารถคาดประมาณภาพอนาคตได้ว่าอัตราการเพิ่มของประชากรไทยน่าจะใกล้เคียงกับศูนย์และอาจจะต่ำกว่าศูนย์เมื่ออัตราการเกิดลดลงต่ำกว่าอัตราการตาย

ดังนั้นการนำทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากรมาใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรของแต่ละประเทศจึงควรนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศนั้น ๆ โดยจะต้องคำนึงถึงหลักคิดในเรื่องอัตราการเกิด อัตราการตาย และอัตราการเพิ่มตามธรรมชาติของประชากรเป็นจุดเน้นสำคัญในการอธิบายและแบ่งวิวัฒนาการของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรของประเทศที่สนใจศึกษาแล้วจึงนำมาเปรียบเทียบกับแบบแผนวิวัฒนาการจากตัวทฤษฎี ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถทำความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนผ่านทางประชากร รวมถึงสามารถวิเคราะห์ความเหมือน หรือความแตกต่างของการเปลี่ยนผ่านทางประชากรในประเทศที่สนใจศึกษากับประสบการณ์การเปลี่ยนผ่านทางประชากรของประเทศที่มีภาวะเจริญพันธุ์ในระดับต่ำได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

แนวคิดตัวแปรแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์

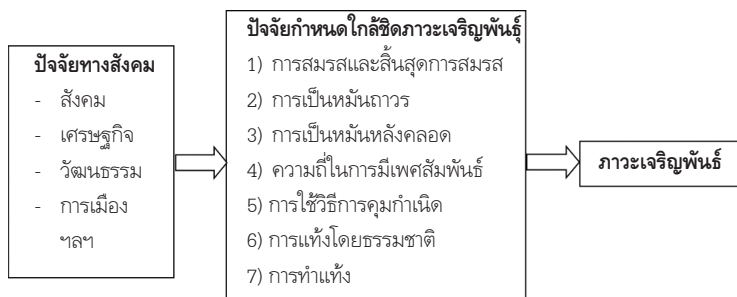
ใน ค.ศ. 1955 Kingsley Davis และ Judith Blake ได้เสนอกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับตัวแปรแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง โดยได้นำหลักการของการมีบุตรที่เป็นไปตามกระบวนการสืบทอดพันธุ์ของมนุษย์มาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์จากหลักการที่ว่าสตรีจะมีบุตรได้ต้องเริ่มต้นจากการมีเพศสัมพันธ์ และต้องมีการปฏิสนธิเกิดขึ้น หลังจากนั้นทารกจะต้องเติบโตอยู่ในครรภ์มารดาจนครบกำหนด และมีการคลอดจากครรภ์มารดาจึงจะถือว่าสตรีผู้นั้นมีการเจริญพันธุ์ที่สมบูรณ์ ฉะนั้นเงื่อนไขสำคัญที่ประกอบให้เกิดภาวะเจริญพันธุ์คือตัวแปรแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์ (Intermediate variables of fertility) ซึ่งเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการมีบุตรอย่างเป็นขั้นตอน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) การมีเพศสัมพันธ์ (Intercourse) 2) การปฏิสนธิ (Conception) 3) การตั้งครรภ์และการคลอด (Gestation and Parturition) และสืบเนื่องจาก Kingsley Davis มีความเห็นต่อปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ว่ายังไม่สามารถอธิบายอิทธิพลต่อการเกิดที่สมบูรณ์ได้ เพราะยังมีกลุ่มตัวแปรแทรกกลางซึ่งเป็นตัวแปรที่อยู่ระหว่างปัจจัยทางสังคมกับภาวะเจริญพันธุ์ และมีอิทธิพลโดยตรงต่อการเกิดมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ดังนั้นตัวแปรแทรกกลางทั้ง 3 กลุ่ม 11 ตัวแปร อันได้แก่ 1) การร่วมเพศหรือการมีเพศสัมพันธ์ ประกอบด้วย ตัวแปรอายุแรกสมรส การอยู่เป็นโสด ระยะเวลาในการอยู่ร่วมกัน การงดเว้นการร่วมเพศโดยสมัครใจ การงดเว้นการร่วมเพศโดยไม่สมัครใจ และความถี่ในการมีเพศสัมพันธ์ 2) การปฏิสนธิ ประกอบด้วย ตัวแปรความสามารถตั้งครรภ์โดยไม่สมัครใจ การคุมกำเนิดและความไม่สามารถตั้งครรภ์โดยสมัครใจ และ 3) การตั้งครรภ์และการคลอด ประกอบด้วย ตัวแปรการแท้ง และการทำแท้ง จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ (Davis & Blake, 1956) โดยสามารถสรุปกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์ ได้ดังแผนภาพที่ 2 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์ของ Kingsley Davis และ Judith Blake

ที่มา: (จัดทำโดยผู้เขียน อ้างถึงใน ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543: 169; สันหัตถ์ เสริมศรี, 2541: 104)

ต่อมา John Bongaarts ได้ปรับปรุงแนวความคิดของ Kingsley Davis และ Judith Blake และนำเสนอถึงตัวแปรแทรกกลางที่มีผลโดยตรงต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรี รวมทั้งสิ้น 7 ตัวแปร ซึ่งอยู่ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ฯลฯ กับภาวะเจริญพันธุ์ โดยปัจจัยทางสังคมต่าง ๆ จะมีอิทธิพลต่อภาวะเจริญพันธุ์ผ่านตัวแปรแทรกกลางทั้ง 7 ตัวแปรเหล่านี้ โดยสามารถสรุปกรอบแนวคิดการวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์ของ John Bongaarts ได้ดังแผนภาพที่ 3 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 3 กรอบแนวคิดวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์ของ John Bongaarts

ที่มา: (จัดทำโดยผู้เขียน อ้างถึงใน Ross, Blangero, Goldstein, & Schuler, 1986, 182)

ทั้งนี้แม้ว่าตัวแปรแทรกกลางทั้ง 7 ตัวแปรจะมีบทบาทต่อการกำหนดภาวะเจริญพันธุ์ แต่ตัวแปรแต่ละตัวมีความสำคัญไม่เท่ากัน ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์ตัวแปรแทรกกลางที่ส่งผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ในประเทศสาธารณรัฐเกาหลีและประเทศสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1978 ของ John Bongaarts พบว่ามีเพียง 4 ตัวแปรเท่านั้นที่สำคัญในลำดับแรก และสามารถอธิบายความแตกต่างของภาวะเจริญพันธุ์ในประชากรกลุ่มต่าง ๆ ได้ คือ 1) การสมรสและการสิ้นสุดการสมรส 2) การใช้วิธีการคุมกำเนิด 3) การเป็นหมันหลังคลอดชั่วคราวขณะให้นมบุตร และ 4) การทำแท้ง ซึ่งสามารถนำไปใช้ในการคาดประมาณภาวะเจริญพันธุ์ในอนาคต และเป็นอีกทางเลือกในการศึกษาการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ที่ผู้วางแผนจัดทำนโยบายในประเทศต่าง ๆ ควรให้ความสนใจ (John Bongaarts, 1978; ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543)

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ก้าวหน้าส่งผลให้ประเทศไทยดำเนินมาถึงยุคสมัยที่ประชากรมีอิสระทางความคิด และการกระทำมากขึ้น มีโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากร การศึกษา การประกอบอาชีพ ตลอดจนสามารถพึ่งพาและดูแลตนเองได้ จนเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สถานภาพทางสังคมและความคิดของบุคคลเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นคนสมัยใหม่จำนวนหนึ่งจึงเลือกที่จะครองโสดเพราะไม่สามารถหาคู่ครองในอุดมคติที่เหมาะสมกับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองได้ การเปลี่ยนผ่านแนวคิดเกี่ยวกับการสมรสในสังคมไทยจึงเป็นการลดทอนค่านิยมของการมีครอบครัวให้เป็นเพียงแค่ทางเลือกอย่างเสรีของคนในยุคปัจจุบันเท่านั้น และมีได้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมอีกต่อไป ในช่วงครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาจึงพบว่าประชากรไทยมีแนวโน้มการสมรสช้าลง ครองโสด และหย่าร้างเพิ่มมากขึ้น รวมถึงมีค่านิยมต่อการมีบุตรที่น้อยลง (ศุทธิดา ชนวนวัน และปิยวัฒน์ เกตุวงศา, 2557)

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนจากแบบแผนการสมรสของประชากรไทยที่เริ่มมีแนวโน้มไปสู่การครองโสดถาวรหรือเป็นสังคมแบบที่เรียกว่า SINK (Single Income No Kid) เพิ่มมากขึ้น จะเห็นได้จากอัตราการสมรสที่มีแนวโน้มลดลงจากอัตรา 28.5 ต่อพันคู่สมรส ใน พ.ศ. 2539 เป็นอัตรา 15.6 ต่อพันคู่สมรส ใน พ.ศ. 2551 ขณะเดียวกันในด้านแบบแผนครอบครัวของประชากรไทยก็ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็น

ครอบครัวซึ่งคู่สมรสไม่มีบุตร หรือ DINK (Dual Income No Kid) มากขึ้นเช่นเดียวกัน โดยมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นจาก ร้อยละ 11.2 ใน พ.ศ. 2542 เป็นร้อยละ 14.4 ใน พ.ศ. 2551 (พัชรราวลัย วงศ์บุญสิน, 2553) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์ในสังคมไทย

ฉะนั้นเมื่อสถานภาพทางสังคมและแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ชีวิตของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปจากอิทธิพลของสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ประชากรส่วนหนึ่งเลือกที่จะไม่มีคู่ครอง หรือกรณีที่มีคู่ครอง และมีการสมรสแต่ประสงค์ที่จะจำกัดขนาดจำนวนบุตรให้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกับเป้าหมายที่จะรักษาระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเองและครอบครัวไว้ในระดับที่ตั้งใจจึงเลือกใช้การวางแผนครอบครัวเว้นระยะห่างในการมีบุตร และใช้การคุมกำเนิดเพื่อยืดระยะเวลาในการมีบุตรออกไปก่อน ดังนั้นการปฏิสนธิ การตั้งครรภ์ และการคลอดที่เป็นไปตามหลักของกระบวนการสืบทอดพันธุ์ของมนุษย์จึงไม่เกิดขึ้น ส่งผลให้การเกิดของประชากรไทยลดลงอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต จากสถานการณ์ที่กล่าวมาพอจะเป็นตัวอย่างที่อธิบายให้เห็นว่าการสมรส หรือการอยู่กินฉันท์สามีภรรยา และการใช้การคุมกำเนิดเป็นตัวแปรแทรกกลางที่สำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อภาวะเจริญพันธุ์ในหมู่ประชากร

บทสังเคราะห์

แนวคิดตัวแปรแทรกกลางของ Kingsley Davis และ Judith Blake และแนวคิดการวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์ของ John Bongaarts มีนัยสำคัญอยู่ที่แบบจำลองความสัมพันธ์ของกลุ่มตัวแปรแทรกกลางที่มีผลโดยตรงต่อภาวะเจริญพันธุ์ ซึ่งทั้งสองแนวคิดต่างมองว่าภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีมีตัวแปรใกล้ชิดที่ส่งผลโดยตรงต่อการเกิด โดยกลุ่มตัวแปรแทรกกลางเหล่านี้เป็นผลมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลในมิติต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันออกไป โดยปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมมิได้ส่งผลโดยตรงต่อภาวะเจริญพันธุ์ แต่จะส่งผลทางอ้อมต่อภาวะเจริญพันธุ์โดยผ่านตัวแปรแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์

ในการศึกษาความแตกต่างของภาวะเจริญพันธุ์ระหว่างกลุ่มประชากรในแต่ละประเทศ ภูมิภาค หรือแม้แต่ในประเทศเดียวกัน ลักษณะของประชากรกลุ่มย่อยที่แบ่งตาม อายุ สถานะทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือเขตพื้นที่ที่อยู่อาศัยต่างก็มีระดับภาวะเจริญพันธุ์ที่ไม่เท่ากัน ซึ่งนักสังคมวิทยาพยายามอธิบายว่าความแตกต่างของระดับภาวะเจริญพันธุ์เป็นผลมาจากความแตกต่างในเรื่องบรรทัดฐานค่านิยม และทัศนคติที่มีอยู่ในแต่ละสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขนาดครอบครัวที่ต้องการ การสมรสและสิ้นสุดการสมรส อายุแรกสมรส การหย่าร้าง การทำแท้ง การละเว้นการมีเพศสัมพันธ์ การคุมกำเนิด ซึ่งล้วนแล้วแต่ถูกกำหนดไว้โดยบรรทัดฐานของสังคมทั้งสิ้น (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2530)

ดังนั้นการทำความเข้าใจถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความแตกต่างเหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอธิบายระดับภาวะเจริญพันธุ์ โดยผ่านแนวคิดตัวแปรแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์เพื่อดูว่าปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคมของบุคคลในมิติต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปส่งผลอย่างไรต่อตัวแปรแทรกกลาง และตัวแปรแทรกกลางต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์อย่างไร การวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดภาวะเจริญพันธุ์ให้เข้าใจอย่างแจ่มชัดจะช่วยเป็นข้อมูลให้ผู้ศึกษาสามารถกำหนดสมมติฐานของการเกิด และอธิบายปรากฏการณ์การเกิดของประชากรที่ลดลงได้อย่างสมเหตุสมผล ทั้งยังช่วยให้มองเห็นทิศทางของภาวะเจริญพันธุ์ในอนาคตอีกด้วย

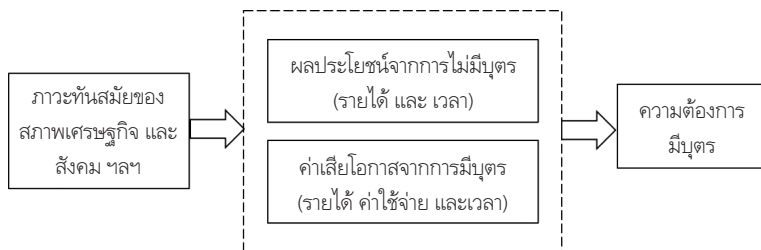
แนวคิดอุปสงค์และอุปทานต่อบุตร คุณค่า และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร

การพัฒนาที่ส่งผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ในระดับครัวเรือนสามารถพิจารณาได้จากแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่าด้วยอุปสงค์ต่อบุตร หรือความต้องการในการมีบุตร (Demand for children) โดย Gary S. Becker ได้เสนอแนววิเคราะห์ผลกระทบของภาวะทันสมัยต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ (An economic analysis of fertility) หรือ เรียกว่า การวิเคราะห์แนวจีคโค - โคลัมเบีย ที่เน้นถึงการทำความเข้าใจในเรื่องภาวะเจริญพันธุ์ โดยอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่ว่า ระดับภาวะเจริญพันธุ์ขึ้นอยู่กับแบบแผนการตัดสินใจเลือกขนาดครอบครัวของคู่สมรส เพื่อให้ได้รับความพึงพอใจสูงสุด

หรือการเลือกจำนวนบุตรภายใต้ข้อจำกัดเกี่ยวกับงบประมาณและเวลาของสมาชิกในครัวเรือน (Becker, 1960; เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2530)

เมื่อพิจารณาจากการศึกษาวิจัยทางด้านเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับภาวะเจริญพันธุ์ของ Gary S. Becker สรุปได้ว่า ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร และค่าเสียโอกาสในด้านเวลาที่ผู้เป็นมารดาต้องเสียไป เช่น ระยะเวลาในการตั้งครรภ์ และระยะเวลาเลี้ยงดูบุตรตั้งแต่เด็กจนเติบโตคือตัวแปรที่สามารถทำนายความต้องการมีบุตรของคู่สมรส เพราะคู่สมรสจะชั่งน้ำหนักระหว่างผลประโยชน์ที่จะได้รับการมีบุตรกับผลประโยชน์ที่จะได้รับการไม่มีบุตรในรูปของรายได้และต้นทุนทางด้านเวลา ดังนั้นการเพิ่มขึ้นของต้นทุนการเลี้ยงดูบุตรจึงมีผลต่อการลดลงของความต้องการมีบุตร (Becker, 1991; Mahmood, 1990)

ผู้เขียนสรุปกรอบการวิเคราะห์แนวคิดอุปสงค์ต่อบุตรของ Gary S. Becker ได้ตั้งแผนภาพที่ 4 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4 สรุปกรอบการวิเคราะห์อุปสงค์ต่อบุตรตามแนวคิดของ Gary S. Becker ที่มา: (จัดทำโดยผู้เขียน)

แนววิเคราะห์ผลกระทบของความทันสมัยต่อระดับภาวะเจริญพันธุ์ โดยพิจารณาในด้านอุปสงค์ต่อบุตรของ Gary S. Becker มีความเชื่อมโยงกับแนวคิดอุปสงค์และอุปทานในการใช้การวางแผนครอบครัว ของ Richard A. Easterlin ที่กล่าวถึงแรงจูงใจและค่าใช้จ่ายในการวางแผนครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบของความทันสมัยต่อภาวะเจริญพันธุ์

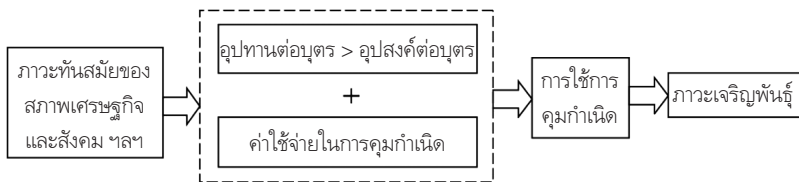
หรือความต้องการมีบุตร โดยปัจจัยใกล้เคียงที่ส่งผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ตามแนวคิดของ Easterlin (1975) มี 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 อุปสงค์ต่อบุตร หรือความต้องการในการมีบุตร (Demand for children) หมายถึง ความต้องการมีบุตรที่มีชีวิตตามจำนวนที่คู่สมรสปรารถนา ซึ่งถูกกำหนดด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ รายได้ ต้นทุนของเด็ก ค่านิยม และความเชื่อ ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดขนาดครอบครัว และคุณภาพของบุตร

ประการที่ 2 อุปทานต่อบุตร หรือความสามารถในการมีบุตร (Potential output of children) หมายถึง ความสามารถในการมีบุตรตลอดด้วยเจริญพันธุ์ของสตรีหรือภาวะเจริญพันธุ์ตามธรรมชาติ อุปทานของการมีบุตรถูกกำหนดโดยอายุแรกสมรสและอายุของสตรี รวมถึงปัจจัยกำหนดใกล้เคียงภาวะเจริญพันธุ์ตามแนวคิดของ John Bongaarts ตลอดจนการรอดชีวิตของเด็กที่เกิดมาตั้งแต่เด็กจนโต

ประการที่ 3 ค่าใช้จ่ายในการคุมกำเนิด (Costs of fertility regulation) ในที่นี้หมายถึง ค่าใช้จ่ายทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน ค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงิน เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อยาเม็ดคุมกำเนิด ถุงยางอนามัย หรือค่าใช้จ่ายในการเข้ารับบริการเพื่อการคุมกำเนิดด้วยวิธีการอื่น ๆ ในราคาแพง หรือการต้องเดินทางเป็นระยะทางไกลเพื่อจะไปรับบริการ ส่วนค่าใช้จ่ายที่ไม่เป็นตัวเงิน ซึ่งครอบคลุมในแง่ของความสะดวกในการเข้าถึง ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรม เช่น การใช้การคุมกำเนิดอาจจะขัดกับหลักวัฒนธรรม ศาสนา หรือสภาวะทางสังคม เป็นต้น

Richard A. Easterlin อธิบายว่า คู่สมรสจะมีแรงจูงใจในการใช้การคุมกำเนิดเมื่อค่าใช้จ่ายในการคุมกำเนิดต่ำ โดยแรงจูงใจดังกล่าวสามารถวัดได้จากความแตกต่างระหว่างอุปทานของบุตร (จำนวนบุตรที่สตรีสามารถมีได้ตลอดวัยเจริญพันธุ์โดยที่คู่สมรสไม่มีการใช้การคุมกำเนิดเลย) กับอุปสงค์ต่อบุตร (จำนวนบุตรที่คาดหวังว่าจะมี หรือจำนวนบุตรในอุดมคติ) กล่าวคือยังมีอุปทานมากกว่าอุปสงค์เท่าไรคู่สมรสก็จะยิ่งมีแรงจูงใจในการเลือกใช้การคุมกำเนิดมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งผู้เขียนสรุปกรอบแนวคิดอุปสงค์และอุปทานในการใช้การวางแผนครอบครัวของ Richard A. Easterlin ได้ตั้งแผนภาพที่ 5 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 5 สรุปรอบแนวคิดอุปสงค์และอุปทานในการใช้การวางแผนครอบครัวของ Richard A. Easterlin
ที่มา: (จัดทำโดยผู้เขียน)

หากกล่าวถึงบริบทของประเทศไทย สภาพสังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมทางเพศ อีกทั้งยังสนับสนุนและผลักดันให้บุคคลเลือกให้ค่าความสำเร็จกับอาชีพการงานมากกว่าการให้ค่าความสำเร็จกับการมีครอบครัว หรือการมีบุตร โดยส่วนหนึ่งมองว่าการมีครอบครัว หรือการมีบุตรเป็นความเสี่ยง และเป็นภาระถ่วงการเสริมสร้างสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตน เพราะเกิดความไม่สมดุลกันระหว่างเวลาในการทำงานกับเวลาในการเลี้ยงดูบุตร ประกอบกับการวางแผนครอบครัวที่มีประสิทธิภาพทั้งในด้านของการคุมกำเนิด การจำกัดจำนวนบุตร และการเว้นระยะห่างการมีบุตรต่างเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดระดับภาวะเจริญพันธุ์ของสตรีที่ลดลงทั้งสิ้น (ปราโมทย์ ประสาทกุล และปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์, 2554; เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, 2527)

การที่คนสมัยใหม่มองว่าบุตรเป็นภาระถ่วงการเสริมสร้างสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดการชิงน้ำหนักในการตัดสินใจระหว่างการมีบุตรและการไม่มีบุตร ทั้งนี้ก็เพื่ออรรถประโยชน์สูงสุดของคู่สมรส ดังจะเห็นได้จากการศึกษาเรื่อง ทศนคติของคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับการแต่งงานและการมีบุตรของ พิมลพรรณ อิศรภักดี (2557) ที่พบว่า คนรุ่นใหม่ อายุ 15 - 24 ปี ร้อยละ 14 ไม่ต้องการมีบุตร เพราะมีความเห็นว่าบุตรเป็นภาระ และเมื่อมีบุตรตนเองจะต้องทำงานหนักเพื่อหารายได้มาเลี้ยงดูบุตรเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์หลายชิ้นในหนังสือ Handbook of Population ของ Morgan and Hagewen (2014) ยังให้ข้อมูลที่สนับสนุนว่าค่าเสียโอกาสที่สตรีต้องสูญเสียไป

จากการมีบุตรคือ การที่สตรีต้องลาออกจากงาน หรือสละผลตอบแทนที่พึงได้รับการทำงานเพื่อมาให้กำเนิดบุตรและเลี้ยงดูบุตร ดังนั้นสตรีที่อยู่ในสถานะถูกจ้างงาน จึงมีจำนวนบุตรน้อยกว่าสตรีที่ไม่ได้อยู่ในสถานะถูกจ้างงาน เพราะเลือกให้ความสำคัญกับหน้าที่การงานมากกว่าการมีบุตร

บทสังเคราะห์

แนวคิดอุปสงค์ต่อบุตรที่เชื่อมโยงกับแนวคิดอุปสงค์และอุปทานของการใช้การวางแผนครอบครัว มองการเปลี่ยนแปลงระดับภาวะเจริญพันธุ์ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งเริ่มจากระดับสูงไปสู่ระดับต่ำ รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนจากภาวะเจริญพันธุ์โดยธรรมชาติไปสู่ภาวะเจริญพันธุ์ที่ควบคุมโดยเจตนา แนวคิดดังกล่าวมองปัจจัยกำหนดภาวะเจริญพันธุ์ หรือความต้องการมีบุตรว่าดำเนินควบคู่ไปกับความพอใจของแต่ละครัวเรือนในการที่จะเลือกบริโภคสินค้า หรือเลือกจำนวนบุตร ตลอดจนเลือกใช้การคุมกำเนิด โดยคู่สมรสจะพยายามตัดสินใจเพื่อให้ได้ทางเลือกที่เป็นอรรถประโยชน์สูงสุด

ทั้งนี้หากพิจารณาแนวคิดอุปสงค์ต่อบุตรปรากฏข้อที่เป็นจุดอ่อนในเรื่องรากฐานของแนวคิดที่ถือว่าเด็กเป็นเสมือนสินค้าบริโภคถาวรประเภทหนึ่ง ซึ่งอาจเปรียบได้กับสินค้าถาวรประเภทอื่น ๆ ทั่วไป ฉะนั้นเมื่อให้คู่สมรสเป็นหน่วยบริโภคที่มีการตัดสินใจร่วมกันภายใต้ข้อจำกัดของงบประมาณที่มีแล้ว คู่สมรสก็จะพยายามเลือกบริโภคสินค้าตั้งแต่สองชนิดขึ้นไปโดยสินค้าหนึ่งในนั้นคือบุตร ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับที่นักเศรษฐศาสตร์สร้างฟังก์ชันอุปสงค์ต่อสินค้าบริโภคอื่น ๆ ซึ่งการเปรียบเทียบมนุษย์กับสินค้าในลักษณะนี้ทำให้นักวิชาการหลายสาขามีอายุยอมรับได้ (เทียนฉาย กิระนันท์, 2527)

อย่างไรก็ดีแม้ว่าแนวคิดดังกล่าวจะมีรากฐานมาจากการมองมนุษย์หรือบุตรเป็นสินค้าชนิดหนึ่ง แต่เป็นเพียงการเปรียบเทียบให้ผู้ศึกษาได้ทำความเข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อความต้องการมีบุตรตามหลักอุปสงค์ทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น

ส่วนแนวคิดอุปสงค์และอุปทานในการใช้การวางแผนครอบครัวเป็นการมองถึงสาเหตุและแรงจูงใจที่ทำให้สตรีมีภาวะเจริญพันธุ์ลดลง โดยเชื่อมโยงกับแนวคิด

ตัวแปรแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์ของ John Bongaarts ที่กล่าวถึงอุปทานหรือความสามารถในการมีบุตรตลอดด้วยเจริญพันธุ์ของสตรี และแนวคิดอุปสงค์ต่อบุตรของ Becker กล่าวคือยิ่งมีอุปทานมากกว่าอุปสงค์เท่าไรคู่สมรสก็จะมีแรงจูงใจในการเลือกใช้การคุมกำเนิดมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งถือว่ามีจุดเด่นในการอธิบายภาวะเจริญพันธุ์ที่ครอบคลุมทั้งตัวแปรที่ส่งผลอย่างใกล้ชิดต่อภาวะเจริญพันธุ์ของสตรี และแรงจูงใจที่ทำให้คู่สมรสตัดสินใจจำกัดขนาดครอบครัวผ่านการคุมกำเนิด

ดังนั้นการนำทั้งสองแนวคิดดังกล่าวข้างต้นมาประกอบการศึกษาเรื่องภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรของสตรีจะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจสาเหตุที่ทำให้คู่สมรสมีบุตรจำนวนน้อยลงผ่านการประยุกต์ใช้แนวคิดอุปสงค์และอุปทานในเชิงเศรษฐศาสตร์ ซึ่งค่อนข้างสะท้อนภาพความคิดของคนสมัยใหม่ที่มองว่าการมีบุตรเป็นการลงทุนอย่างหนึ่งที่คู่สมรสจะต้องพิจารณาจากสภาพความพร้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของตนเองก่อนที่จะตัดสินใจมีบุตร และหากคู่สมรสประเมินว่าตนเองยังไม่มีความพร้อมที่จะมีบุตรหรือการมีบุตรจะส่งผลกระทบต่อรายได้และหน้าที่การงานในขณะนั้นก็เป็นสิทธิที่คู่สมรสจะเลือกวางแผนครอบครัวด้วยการใช้การคุมกำเนิดซึ่งเป็นเหตุให้ระดับภาวะเจริญพันธุ์ในหมู่ประชากรลดต่ำลง

ทฤษฎีการเคลื่อนไหลของความมั่งคั่ง

Intergenerational Wealth Flows Theory หรือทฤษฎีการเคลื่อนไหลของความมั่งคั่งเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างโครงสร้างครอบครัวและภาวะเจริญพันธุ์ของประชากร ซึ่ง John C. Caldwell ได้อธิบายถึงลักษณะโครงสร้างครอบครัวที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมภาวะเจริญพันธุ์ไว้ว่าโครงสร้างครอบครัวหรือขนาดครอบครัวถูกกำหนดโดยการเคลื่อนไหลของความมั่งคั่ง อันหมายถึง เงิน สินค้า บริการ รวมไปถึงการเกื้อหนุนในรูปแบบต่าง ๆ จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้ (Caldwell, 1976 อ้างถึงใน Sikder, 2015)

ลักษณะที่ 1 คือ โครงสร้างครอบครัวที่มีการเคลื่อนไหลของความมั่งคั่งจากล่างขึ้นบน (*Upward wealth flows*) การเคลื่อนไหลของความมั่งคั่งในลักษณะนี้

พบในสังคมดั้งเดิม หรือในสังคมที่คนส่วนใหญ่ยังมีการศึกษาไม่สูงและประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักโดยเป็นการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งในรูปแบบของกำลังแรงงานและการเกื้อหนุนจากคนรุ่นบุตรไปสู่คนรุ่นบิดามารดา

ลักษณะที่ 2 คือ โครงสร้างครอบครัวที่มีการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งจากบนลงล่าง (Downward wealth flows) การเลื่อนไหลของความมั่งคั่งในลักษณะนี้พบในสังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่มีความเท่าเทียมกันของทั้งบุรุษและสตรี เป็นสังคมที่บุคคลได้รับการศึกษาสูงขึ้น และเคลื่อนย้ายเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น โดยเป็นการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งในรูปแบบของการลงทุนในรูปตัวเงิน หรือโอกาสในการพัฒนาศักยภาพต่าง ๆ จากคนรุ่นบิดามารดาไปสู่คนรุ่นบุตร

ในปัจจุบันการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งในแต่ละครอบครัวมีทิศทางที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่พัฒนาจากยุคสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมทุนนิยมอันส่งผลต่อทัศนคติในเรื่องการมีบุตรที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือในอดีตบุคคลมองว่าการมีบุตรเป็นเครื่องแสดงความมั่นคงของครอบครัว เพราะยังมีบุตรจำนวนมากบุตรก็จะสามารถเป็นแรงงานและช่วยงานในภาคเกษตรกรรมของครอบครัว นำพารายได้มาสู่ครอบครัว อีกทั้งยังสามารถเป็นที่พึ่งพาเลี้ยงดูบิดามารดายามแก่ชราได้ ส่งผลให้ภาวะเจริญพันธุ์ในสังคมดั้งเดิมอยู่ในระดับสูง เพราะทิศทางการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งเป็นการเลื่อนไหลจากคนรุ่นเด็ก (บุตร) ไปสู่คนรุ่นผู้ใหญ่ (บิดามารดา) ตรงกันข้ามกับในปัจจุบันที่บุคคลมักมองว่าการมีบุตรนั้นเป็นภาระ เมื่อสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรม จึงไม่มีความจำเป็นต้องมีบุตรจำนวนมากเพื่อหวังให้เป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรมอีกต่อไป ดังนั้นการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งจึงแปรเปลี่ยนไปเป็นการเลื่อนไหลจากคนรุ่นผู้ใหญ่ (บิดามารดา) ไปสู่คนรุ่นเด็ก (บุตร) ในรูปแบบของการลงทุนเลี้ยงดูบุตรให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ (Caldwell, 1982 อ้างถึงใน Morgan & Hagewen, 2014; Sikder, 2015)

การเปลี่ยนแปลงทิศทางการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งดังที่กล่าวมาข้างต้นเป็นผลมาจากการขยายระบบการศึกษาที่แพร่หลายและครอบคลุมมากขึ้น ซึ่งถือเป็น

ปัจจัยเบื้องต้นที่สำคัญอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านภาวะเจริญพันธุ์ ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การศึกษาทำให้ต้นทุนในตัวเด็กสูงขึ้น เนื่องจากสังคมถือว่าเด็กเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาประเทศในอนาคต สังคมจึงคาดหวังให้ครอบครัว หรือบิดามารดา ต้องปกป้องดูแล และสนับสนุนบุตรในด้านต่าง ๆ เช่น การลงทุนด้านการศึกษาของบุตรเพื่ออนาคตที่ดีในวันข้างหน้า ยกตัวอย่างจากผลงานวิจัยในประเทศบังกลาเทศของ Caldwell, Khuda, Caldwell, Pieris, and Caldwell (1999) ที่แสดงให้เห็นว่าในสังคมชนบทการมีบุตรจำนวนมากทำให้เกิดการแบ่งสรรที่ดินทำกินจนเหลือน้อยลงเรื่อย ๆ หากคนรุ่นต่อไปยังมีบุตรมากขึ้นอีกก็จะยิ่งทำให้ไม่สามารถแบ่งสรรที่ดินทำกินได้ต่อไปอีกแล้ว ด้วยสาเหตุนี้จึงเป็นแรงผลักดันให้บิดามารดามีบุตรจำนวนน้อยลง และนำไปสู่การส่งเสริมให้บุตรได้รับการศึกษาเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้ในอนาคต

ประการที่ 2 เมื่อเด็กต้องเข้าสู่ระบบการศึกษาจึงใช้เวลาอยู่ในระบบการศึกษายาวนานมากขึ้นทำให้เกิดการลดการใช้แรงงานเด็กทั้งในบ้านและนอกบ้าน

ประการที่ 3 การศึกษาเป็นปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับแบบแผนและความต้องการมีบุตรของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านค่านิยมการยอมรับการมีครอบครัวขนาดเล็กลงเพื่อความสามารถในการสนับสนุนและลงทุนในตัวบุตรได้อย่างเต็มที่

สำหรับการศึกษาวิจัยในอดีตของประเทศไทยแสดงให้เห็นว่าประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม และยังพบว่าเกษตรกรรมมีขนาดครอบครัวใหญ่กว่าครอบครัวที่ประกอบอาชีพอื่น เนื่องจากการทำงานด้านเกษตรกรรมจะต้องใช้แรงงานจำนวนมาก จะเห็นได้จากสำมะโนประชากร พ.ศ. 2513 ที่แสดงให้เห็นว่าครอบครัวไทยมีขนาดโดยเฉลี่ยสูงถึง 5.8 คน เพราะในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 ประเทศไทยมีค่านิยมที่เชื่อว่าประชากรเป็นทรัพยากรที่นำความเจริญมาสู่ประเทศชาติ จึงมีนโยบายส่งเสริมให้ประชากรมีบุตรจำนวนมาก ต่อมาค่านิยมและความเชื่อในเรื่องการมีบุตรจำนวนมาก หรือการมีครอบครัวขนาดใหญ่ค่อย ๆ ลดลง เนื่องจาก

การเปลี่ยนแปลงทางภาวะเศรษฐกิจและสังคมที่ทันสมัยที่มาพร้อมกับต้นทุนในการเลี้ยงดูบุตรที่สูงขึ้น ทำให้ค่านิยมการมีบุตรจำนวนมาก หรือการมีครอบครัวขนาดใหญ่ลดลง จึงเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาขนาดของครอบครัวไทยค่อย ๆ เล็กลงตามลำดับจนถึงปัจจุบัน (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2544) และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทิศทางการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งจากคนรุ่นบิดามารดาไปสู่คนรุ่นบุตร ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางภาวะเศรษฐกิจ สังคม และสถานภาพของบุคคลที่มีความข้องเกี่ยวสัมพันธ์กัน ซึ่งสามารถสรุปได้ 3 ประการดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 การเปลี่ยนแปลงภาวะทางเศรษฐกิจ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ส่งผลให้ระบบชีวิตครอบครัวของผู้คนเปลี่ยนไปจากเดิม บุคคลเคลื่อนย้ายเข้าสู่การทำงานในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของสตรีซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการลดลงของระดับภาวะเจริญพันธุ์ การที่ภาวะเศรษฐกิจเป็นปัจจัยผลักดันให้สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว จึงไม่ถือว่าเด็กเป็นหน่วยผลิตให้แก่ภาคเกษตรกรรมในครัวเรือนอีกต่อไป ทำให้บุคคลเริ่มนิยมมีครอบครัวขนาดเล็กและมีบุตรจำนวนน้อยลง

ประการที่ 2 การเปลี่ยนแปลงด้านการเลื่อนชนชั้นทางสังคม สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจไปสู่การเป็นเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมทำให้คนแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิตและพยายามสร้างฐานะของตนเองให้สูงขึ้น ด้วยเหตุนี้คนไทยส่วนหนึ่งจึงเริ่มมีความคิดว่าการเลี้ยงดูบุตรเป็นภาระที่ต้องสิ้นเปลืองทั้งเวลาและเงินทอง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าและการเลื่อนชนชั้นในสังคมของตนเอง จึงจำเป็นต้องมีการจำกัดจำนวนบุตรให้ลดน้อยลงเพื่อรักษาสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมเดิมของตนไว้

ประการที่ 3 การเปลี่ยนแปลงด้านสถานภาพของสตรี การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมส่งผลต่อการยกระดับสถานภาพของสตรี ทำให้สตรีต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีตสตรีมีหน้าที่เป็นเพียง

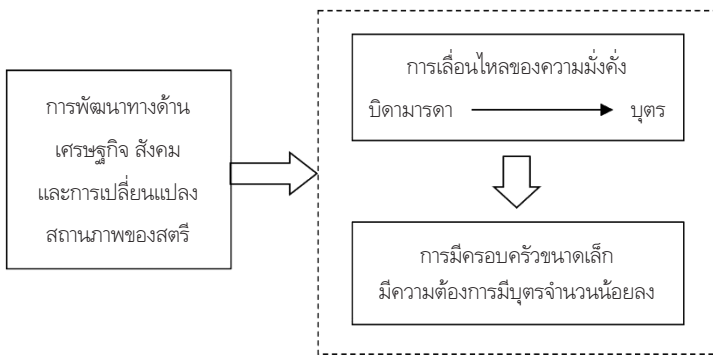
ผู้ดูแลบ้านและเลี้ยงดูบุตรเท่านั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากภาระค่าใช้จ่ายและค่าครองชีพในสังคมทุนนิยมที่สูงขึ้น ประกอบกับสตรีได้รับการศึกษา สามารถพึ่งพาตนเองและสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวไม่ต่างจากเพศชาย การเปลี่ยนแปลงทางสถานภาพของสตรีในยุคสมัยใหม่จึงเป็นสิ่งสร้างบรรยากาศและแรงจูงใจที่นำไปสู่ค่านิยมในเรื่องการมีบุตรจำนวนน้อยลงเพื่อมาตรฐานในการครองชีพที่ดีและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

สำหรับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่พัฒนาสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมที่ทันสมัย เปิดโอกาสให้สตรีได้รับการศึกษาและสำเร็จการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นกว่าในอดีต มีบทบาทในตลาดแรงงาน มีอิสระในการดำรงชีวิต ได้ใช้ความรู้ความสามารถ และศักยภาพของตนในการสร้างสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ตนเองได้อย่างเต็มที่ (เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์, 2527) ดังนั้นโอกาสและความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ ที่สตรีพึงได้รับจากสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ยกระดับสูงขึ้นกว่าในยุคก่อน จึงเป็นสิ่งที่เชื่อเชิญให้สตรีในยุคสมัยใหม่มีแนวโน้มของการเลื่อนอายุการสมรส และเริ่มมีบุตรคนแรกเมื่ออายุมากขึ้น นอกจากนี้ยังยอมรับค่านิยมในการมีบุตรจำนวนน้อยลง ซึ่งสะท้อนผ่านการศึกษารื่องแบบแผนและสถานการณ์ความต้องการมีบุตรของสตรีที่สมรสในประเทศไทยของ กนกวรา พวงประยงค์ (2559) ที่พบว่า มีสตรีที่สมรสเพียงร้อยละ 18.83 เท่านั้นที่ต้องการมีบุตรในอนาคต และความต้องการมีบุตรในแต่ละลำดับจะลดต่ำลงอย่างมากเมื่อสตรีที่สมรสมีบุตรแล้วตั้งแต่สองคนขึ้นไป โดยพบว่า มีสัดส่วนรวมแล้วมากถึงร้อยละ 95.80 ที่ไม่ต้องการมีบุตรเพิ่ม นั่นแสดงให้เห็นว่า สตรีที่สมรสมีการจำกัดขนาดครอบครัวและจำนวนบุตรภายหลังจากการที่ตนเองมีบุตรที่มีชีวิตแล้วตั้งแต่สองคนขึ้นไป และหากพิจารณาค่าผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal effect) ของตัวแปรจำนวนบุตรที่มีชีวิตในแบบจำลองโพรบิทพบผลการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ยืนยันว่า เมื่อควบคุมอิทธิพลของตัวแปรอิสระอื่น ๆ แล้ว สตรีที่สมรสที่มีบุตรจำนวนสองคนแสดงอิทธิพลในเชิงลบต่อความต้องการมีบุตรในอนาคตมากที่สุด จึงสรุปได้ว่าท่ามกลางสถานการณ์ภาวะเจริญพันธุ์ที่ต่ำกว่าระดับทดแทนของสังคมไทย ณ ปัจจุบันการมีบุตรจำนวนไม่เกินสองคนเป็นแบบแผนการมีบุตรของสตรีที่สมรสส่วนใหญ่

ในประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากคู่สมรสต้องการจำกัดขนาดครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรจำนวนน้อยให้เติบโตมาอย่างมีคุณภาพเหมาะสมกับกำลังความพร้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง

บทสังเคราะห์

ตามแนวคิดของ John C. Caldwell แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างครอบครัวและภาวะเจริญพันธุ์ของประชากร โดยมีจุดเน้นว่าการมีครอบครัวขนาดเล็กลงเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทิศทางการเคลื่อนไหวของความมั่งคั่งที่สืบเนื่องมาจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมจากยุคเกษตรกรรมดั้งเดิมมาสู่ยุคอุตสาหกรรมทุนนิยมและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานะภาพของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกระดับสถานะภาพของสตรีที่ส่งผลต่อความเชื่อและค่านิยมในการยอมรับการมีครอบครัวขนาดเล็กเพื่อความสามารถในการลงทุนกับบุตรจำนวนน้อยให้เติบโตอย่างมีคุณภาพและเพื่อรักษาสถานะภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่ตนปรารถนาให้คงไว้ โดยผู้เขียนสรุปกรอบแนวคิดการเคลื่อนไหวของความมั่งคั่งของ John C. Caldwell ได้ตั้งแผนภาพที่ 6 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 6

สรุปกรอบแนวคิดของทิศทางการเคลื่อนไหวของความมั่งคั่งในปัจจุบัน
ที่มา: (จัดทำโดยผู้เขียน)

ดังนั้นทฤษฎีการเลื่อนไหลของความมั่งคั่งจึงทำให้ผู้ศึกษาสามารถอธิบายทิศทางการถ่ายโอนทรัพย์สินที่หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดู ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา ความรักความเอาใจใส่ จากคนรุ่นพ่อแม่ไปสู่คนรุ่นลูกได้อย่างชัดเจน และผลจากการถ่ายโอนทรัพย์สินที่เปลี่ยนแปลงไปคือการที่คู่สมรสเลือกจำกัดขนาดครอบครัวและจำนวนบุตรให้ลดน้อยลง เพราะมองว่าการมีบุตรและการเลี้ยงดูบุตรเป็นการลงทุนอย่างหนึ่ง ซึ่งทุกการลงทุนย่อมมีความเสี่ยง เนื่องจากการทุ่มเทพยายามให้กับบุตรแต่ละคนไม่อาจรับประกันในเรื่องผลตอบแทนในอนาคตได้ ดังนั้นจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสสมัยใหม่ไม่ต้องการมีบุตร หรือต้องการมีบุตรจำนวนน้อย ๆ เพื่อลดความเสี่ยงในชีวิตของตนเอง และเพื่อความสามารถในการลงทุนถ่ายโอนทรัพย์สินในการเลี้ยงดูบุตรที่มีจำนวนน้อยได้อย่างเต็มที่

แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่นในครอบครัว

สาระสำคัญของแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่นในครอบครัว กล่าวถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิกวัยต่าง ๆ ในครอบครัวที่มีความผูกสัมพันธ์กัน ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่นในครอบครัวสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร (Parent-child relations) เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อหนุนดูแลของบิดามารดาที่มีต่อบุตรวัยเยาว์ และการเกื้อหนุนดูแลของบุตรที่มีต่อบิดามารดาในยามแก่ชรา 2) ความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายกับหลาน (Grandparent-grandchild relations) เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อหนุนดูแลของปู่ย่าตายายที่มีต่อหลานวัยเยาว์ และการเกื้อหนุนดูแลของหลานที่มีต่อปู่ย่าตายายในยามแก่ชรา (Connidis, 2010; Eshleman & Bulcroft, 2006)

โดยทั่วไปครอบครัวมีหน้าที่ในการช่วยเหลือสมาชิกทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมในส่วนของความช่วยเหลือที่เป็นรูปธรรมเป็นการเกื้อหนุนทางด้านปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ส่วนการช่วยเหลือที่เป็นนามธรรม เช่น การให้ความรัก ความเอาใจใส่ ให้การดูแลและให้กำลังใจแก่สมาชิกในครอบครัว

(Lowenstein, 2007; วัชรดีดำนกุล, 2557) ยกตัวอย่างเช่น การที่บุตรทำหน้าที่เก็บหนูนดูแลค่าใช้จ่าย หรือบໍจยลีสึให้แกบิตามารดาที่อยู่ใวัยสูงอายุ ขณะเดียวกันบิตามารดาที่สูงอายุหากยังมีสุขภาพพร่างกายแข็งแรงก็สามารถที่จะให้การช่วยเหลื่อดูแลบุตรของบุตรหรือหลานวัยเยาว์ใว้ในระหว่างที่บุตรของตนต้องออกไปทำงานนอกรบ้านได้ อึกทั้งยังสามารช่วยเหลื่อทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือ่น และให้คําแนะนำด้านการเล็ยดูเด็กอ่อนได้ เป็นต้น การเกือหนุนระหว่างสมาชิกต่างรุ่นนี้จะทำให้ประชากรต่างวัยมีความรู้ลึลึที่ดีต่อกัน สามารช่วยแบ่งเบามาระซึ่งกันและกัน และเป็นแรงดึงดูดให้ครอบครัวและสังคมอยู่ร่วมนกันได้อย่างมีความสุข (Bengtson, 1991; Lawrence, Bennett, & Markides, 1992)

ฉะนั้นการมีปู่ย่าตายายหรือผู้สูงอายุอาศัยอยู่ใว้ในครัวเรือ่นจึงถือเป็นโอกาสที่ดีใว้ในการติดต่อบริสัมพันธ์กับประชากรรุ่นวัยอื่น ๆ ซึ่งสมาชิกทุกคนสามารที่จะให้การช่วยเหลื่อแบ่งเบามาระให้การสนับสนุนดูแลซึ่งกันและกันได้ อึกทั้งปู่ย่าตายายที่ส่วนใหญ่ออยู่ใว้ในวัยสูงอายุยังสามารถแสดงบทบาทให้การช่วยเหลื่อดูแลสมาชิกวัยเยาว์ให้แกบุตรหลานใว้ในยามที่ต้องออกไปทำงานนอกรบ้านหรือไม่มีเวลาใว้ในการดูแลบุตรซึ่งน่าจะมึผลต่อการสนับสนุนให้สมาชิกใว้ในครอบครัวสามารถดัดลึนใจมึบุตรได้โดยปราศจากความกังวลใจใว้เรื่องผู้ดูแลบุตร

ลําหรับสถานการณ์การเปล็ยนเปล็งโครงสร้างครัวเรือ่นไทยพบวํา จากการลํารวจภาวะการทำงานของประชากร (ไ้ตรมาส 3) พ.ศ. 2545 พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2555 ของลํานักงานสถึติแ่งชาติแสดงให้เห็นวํา แม้ใว้ปัจจุบันครัวเรือ่นไทยส่วนใหญ่วจะอาศัยอยู่กันแบบครอบครัวเด็ยวที่ประกอบดว้ยสามี ภรรยา และบุตร แต่หากพิจารณาถึงแนวโน้มกลับพบวํา ลดลงเร็ย ๆ จากร้อยละ 56.1 ใน พ.ศ. 2545 จนเหล็อร้อยละ 50.0 ใน พ.ศ. 2555 ขณะที่ครอบครัวขยาย ที่ประกอบดว้ย สามี ภรรยา บุตร และบุคคลอื่น ๆ อาทิ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติพี่น้อง กลับมึแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 31.5 ใน พ.ศ. 2545 เป็นร้อยละ 35.9 ใน พ.ศ. 2555 (ลํานักงานสถึติแ่งชาติ, 2555) ซึ่งหากมองภาพแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นของครอบครัวขยายจะพบประเด็นด้านโอกาสใว้เรื่องผู้ดูแลบุตร เพราะการอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยายที่มีสมาชิกหลายคน สมาชิกคนอื่น ๆ ในครอบครัว

สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลบุตรแทนผู้ที่เป็นบิดามารดาได้ และจะส่งผลให้คู่สมรสมีความต้องการมีบุตรมากขึ้นโดยปราศจากความกังวลเรื่องผู้ดูแลบุตร

นอกจากนี้จากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร ไตรมาสที่ 3 พ.ศ. 2545 พ.ศ. 2550 และ พ.ศ. 2555 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ยังพบว่า ครอบครัวที่หลานอยู่กับปู่ย่า ตา ยาย หรือที่เรียกว่า ครอบครัวแห่วงกลาง (Skipped generation family) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 29.9 ใน พ.ศ. 2545 เป็นร้อยละ 33.9 ใน พ.ศ. 2555 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555) ซึ่งสะท้อนว่าบทบาทการเลี้ยงดูเด็กตกอยู่กับผู้สูงอายุมากขึ้นอีกด้วย

บทสังเคราะห์

สาระสำคัญของแนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่นในครอบครัวกล่าวถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัวในลักษณะของการที่ประชากรรุ่นหนึ่งจะเป็น “ผู้ให้” กับประชากรอีกรุ่นหนึ่ง อาจเป็นการให้ด้วยการส่งต่อรายได้ หรือการช่วยเหลือเกื้อหนุนทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประชากรรุ่นที่เป็น “ผู้รับ” ก็จะเป็นผู้บริโภคหรือใช้จ่ายปัจจัยที่ได้รับมา ขณะเดียวกันประชากรรุ่นที่เป็น “ผู้รับ” ก็จะแปรเปลี่ยนสภาพเป็น “ผู้ให้” ด้วยการให้การเกื้อหนุนทางด้านอื่น ๆ เป็นการตอบแทน อาจเป็นการช่วยเหลือดูแลสมาชิกวัยเยาว์ การให้คำแนะนำ คำปรึกษาช่วยเหลือในเรื่องส่วนตัวต่าง ๆ รวมไปถึงการให้การเกื้อหนุนทางด้านจิตใจ เป็นต้น

อย่างไรก็ดีแนวคิดนี้ค่อนข้างมีข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์ของครอบครัวเดี่ยวที่ไม่มีปู่ย่าตายายอยู่ร่วมกันในครัวเรือน จึงทำให้ไม่เกิดความสัมพันธ์แบบ Grandparent-Grandchild ที่มีการเกื้อกูลดูแลระหว่างรุ่นปู่ย่าตายายกับหลาน ซึ่งสะท้อนอุปสรรคอย่างหนึ่งที่ขัดขวางการตัดสินใจมีบุตรของคู่สมรสเนื่องจากความกังวลใจในเรื่องผู้ดูแลบุตร แต่แนวคิดนี้สามารถใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างปู่ย่าตายายกับหลานในครอบครัวขยาย และอาจรวมไปถึงครอบครัวแห่วงกลางที่แม้ว่าปู่ย่าตายายจะอยู่คนละครัวเรือนแต่ก็สามารถทำหน้าที่เกื้อกูลดูแลบุตรให้แก่คู่สมรสได้ในลักษณะของการฝากเลี้ยง ซึ่งลักษณะของครอบครัวขยายและครอบครัว

แห่วงกลางนี้กำลังมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ดังนั้นความเชื่อมโยงระหว่างสถานะการเป็นปู่ตายายกับบทบาทในการดูแลหลานวัยเยาว์นั้นถือว่าเป็นปัจจัยสนับสนุนที่น่าสนใจอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คู่สมรสมีระดับภาวะเจริญพันธุ์เพิ่มสูงขึ้น

แนวคิดสวัสดิการสังคม

พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546 ให้ความหมายของคำว่าสวัสดิการสังคม (Social welfare) ว่าหมายถึง ระบบการจัดบริการทางสังคม ซึ่งเกี่ยวกับการป้องกัน การแก้ไขปัญหา การพัฒนาและส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม เพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งตนเองได้อย่างทั่วถึง เหมาะสมเป็นธรรม และให้เป็นไปตามมาตรฐานทั้งทางด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงานและการมีรายได้ นันทนาการ กระบวนการยุติธรรม และบริการสังคมทั่วไป โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิที่ประชาชนจะต้องได้รับ และการมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมทุกระดับ (พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม, 2546) ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ ทศพล ชูเลิศ (2554) ที่กล่าวว่า สวัสดิการสังคมคือระบบการจัดบริการสังคมทั้งจากภาครัฐและเอกชน ซึ่งมีความมุ่งหมายหลักเพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคม ส่งเสริมความมั่นคงทางสังคม และความอยู่ดีมีสุขของประชาชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ในระดับมาตรฐาน ดังนั้นการจัดสวัสดิการสังคมจึงเป็นการกำหนดเกณฑ์คุณภาพชีวิตที่ดี หรือการอยู่ดีกินดีที่ควบคู่ไปกับการใช้นโยบายทางสังคม เพื่อสร้างระบบบริการสังคมและความมั่นคงของมนุษย์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

สำหรับสถานการณ์เด็กและเยาวชนในปัจจุบันพบปัญหาการเกิดน้อยด้วยคุณภาพ เนื่องจากอัตราเจริญพันธุ์รวมลดลง ขณะที่ปัญหาแม่วัยรุ่นมีจำนวนมากขึ้น โดยข้อมูลจากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ชี้ให้เห็นว่า ใน พ.ศ. 2558 สตรีวัย 10-19 ปี คลอดบุตร จำนวน 104,289 คน หรือเฉลี่ยวันละ 286 คน คิดเป็นอัตราสูงถึงร้อยละ 15 ของการคลอดบุตรทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบปัญหาโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ในวัยรุ่นที่มีแนวโน้มสูงขึ้น การทำแท้งที่ไม่ปลอดภัย การทอดทิ้งทารก

และคุณภาพของประชากรที่เกิดจากการตั้งครรภ์ไม่พร้อมในวัยรุ่น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2560) จากสภาพปัญหาต่างที่กล่าวมาเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ภาครัฐพยายามนำนโยบายเข้ามาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้คู่สมรสมีบุตรที่มีคุณภาพมากขึ้น โดยผนวกสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับเมื่อมีบุตรเข้าไปในสวัสดิการรักษายาบาลแก่ประชาชนทั่วไป เช่น การบริการให้คำปรึกษาด้านการวางแผนครอบครัว การตรวจและดูแลเพื่อส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์ การบริการฝากครรภ์ สิทธิการคลอดบุตรโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย การดูแลสุขภาพ พัฒนาการ และภาวะโภชนาการของเด็ก รวมไปถึงจนถึงการให้ภูมิคุ้มกันโรค การให้ยาดันไวรัสเอดส์กรณีป้องกันการแพร่เชื้อจากมารดาที่ตั้งครรภ์สู่บุตร เป็นต้น

นอกจากนี้ภาครัฐยังจัดสวัสดิการเงินอุดหนุนให้กับเด็กแรกเกิดที่อยู่ในครรภ์เรื้อรังยากจน หรือมีภาวะเสี่ยงต่อความยากจน (มีรายได้รวมสมาชิกในครอบครัวมาเฉลี่ยแล้วจะต้องไม่เกิน 36,000 บาท ต่อคนต่อปี) ซึ่งเป็นนโยบายสำคัญตามแผนบูรณาการการพัฒนาคนตลอดช่วงชีวิต โดยขยายวงเงินอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตรทารกแรกเกิดจากระยะเวลา 1 ปี (12 เดือน) เป็นให้เงินอุดหนุนตั้งแต่แรกเกิดจนเด็กมีอายุครบ 3 ปี (36 เดือน) และได้รับการขยายวงเงินช่วยเหลือเงินอุดหนุนแก่เด็กแรกเกิดจาก 400 บาทต่อเดือน เป็น 600 บาทต่อเดือน ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อมูลสนับสนุนจาก องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (unicef) และสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ที่พบว่า เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดจะมีประโยชน์ต่อพัฒนาการของเด็กสูงที่สุดก็ต่อเมื่อภาครัฐอุดหนุนเงินช่วยเหลือจนถึงอายุ 3 ปีเป็นอย่างน้อย ประกอบกับผลการศึกษาในหลายประเทศทั่วโลก เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า เงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดมีประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว (กรมกิจการเด็กและเยาวชน, 2559; ผู้จัดการออนไลน์, 2559; สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

กระทั่งปัจจุบันภาครัฐได้มีการส่งเสริมสตรีก่อนตั้งครรภ์ด้วยการแจกวิตามินธาตุเหล็กและโฟลิกเพื่อให้ร่างกายสตรีมีความพร้อมก่อนตั้งครรภ์ผ่านโครงการส่งเสริมสาวไทยแก้มแดงมีลูกเพื่อชาติด้วยวิตามินแสนวิเศษ ซึ่งโครงการนี้ถูกตั้งขึ้นมาจาก

นโยบายยุทธศาสตร์การพัฒนานามัยเจริญพันธุ์แห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560 - 2569) (สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์, 2560) อีกทั้งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร (ฉบับที่ 46) พ.ศ.2561 ได้บรรจุสาระสำคัญเรื่องการเพิ่มสิทธิประโยชน์ให้ผู้เสียภาษีที่มีบุตรชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่คนที่ 2 ขึ้นไป ที่เกิดตั้งแต่ พ.ศ. 2561 ให้สามารถหักลดหย่อนบุตรได้เพิ่มอีก 30,000 บาทต่อคนต่อปี โดยสาเหตุในการเพิ่มสิทธิลดหย่อนภาษีดังกล่าวเนื่องมาจากประเทศไทยมีอัตราการเกิดของประชากรลดลง ว่างแรงงานลดลง และอัตราส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ดังนั้นจึงต้องการจูงใจให้ผู้มีเงินได้มีบุตรมากกว่า 1 คน ด้วยการให้สิทธิลดหย่อนภาษีบุตรโดยไม่จำกัดจำนวนบุตร และสามารถลดหย่อนได้ทั้งสามและภรรยาโดยไม่ต้องหารครึ่ง (พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร, 2561)

จะเห็นได้ว่าปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดแนวทางส่งเสริมการมีบุตรที่เห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งถือเป็นแนวทางที่สามารถช่วยแบ่งเบาภาระของผู้เป็นบิดามารดา และยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการมีบุตรได้ในระดับหนึ่ง แม้ที่ผ่านมายังไม่เป็นที่ยืนยันว่า นโยบายหรือแนวทางส่งเสริมการเกิดจะสามารถเพิ่มจำนวนการเกิดได้จริงหรือไม่ หรือสามารถเพิ่มจำนวนการเกิดได้มากน้อยเพียงใด เนื่องจากปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการมีบุตร หรือการตัดสินใจมีบุตรนั้น มีความซับซ้อนสูง ทว่าเป้าหมายของแนวทางการจัดสวัสดิการเพื่อส่งเสริมการเกิดดังกล่าวก็ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่จะชะลอการลดลงของอัตราเจริญพันธุ์รวม และช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตที่เอื้อต่อการสร้างครอบครัวที่มีคุณภาพ

บทสังเคราะห์

การจัดสวัสดิการเพื่อแก้ไขปัญหาเกิดน้อยด้วยคุณภาพด้วยสวัสดิการรักษายาบาลจากรัฐในด้านสิทธิประโยชน์ในการวางแผนครอบครัว การส่งเสริมสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์ การบริการฝากครรภ์ สิทธิการคลอดบุตรโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย รวมไปถึงการดูแลสุขภาพ ภาวะโภชนาการของเด็ก การให้เงินอุดหนุนค่าเลี้ยงดูบุตรแก่ครอบครัวที่มีฐานะยากจน และการเพิ่มสิทธิประโยชน์ให้ผู้เสียภาษีที่มีบุตร

ชอบด้วยกฎหมายตั้งแต่คนที่ 2 ขึ้นไป ถือว่าเป็นอีกหนึ่งหนทางที่ภาครัฐคาดว่า จะช่วยบรรเทาภาระค่าใช้จ่ายของผู้เป็นบิดามารดาในการเลี้ยงดูบุตร

อย่างไรก็ดีหากพิจารณาสาระสำคัญของสวัสดิการต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าค่อนข้างเน้นไปในทางสนับสนุนการมีบุตรในกลุ่มชนชั้นที่มีรายได้ต่ำ มากกว่าชนชั้นกลางซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสที่จะให้กำเนิดบุตรที่มีคุณภาพมากกว่า ดังนั้นจึงไม่อาจเป็นเครื่องจูงใจที่ได้ว่าการส่งเสริมการเกิดที่มีคุณภาพผ่านการจัดสวัสดิการในลักษณะการอุดหนุนเหล่านี้จะสัมฤทธิ์ผลหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด เนื่องจากตัวอย่างประสบการณ์ของประเทศสิงคโปร์ที่ให้การอุดหนุนเงินแก่มารดาที่คลอดบุตรผ่านสิทธิสวัสดิการสังคมตั้งแต่ พ.ศ. 2544 แต่กลับพบว่าอัตราเจริญพันธุ์รวมของประเทศลดลงอย่างเห็นได้ชัด จากอัตรา 1.41 ใน พ.ศ. 2544 เป็น 0.80 ใน พ.ศ. 2557 ในขณะที่ประเทศสวีเดนมีสวัสดิการที่อนุญาตให้ผู้เป็นบิดามารดาสามารถลาคลอด ลาดูแลบุตรได้ 480 วัน สามารถเก็บวันลาจนกระทั่งลูกอายุ 8 ปี และได้สิทธิรับเงินเดือนร้อยละ 80 ของเงินเดือนปกติ ผลจากนโยบายดังกล่าวทำให้อัตราเจริญพันธุ์รวมของประเทศสวีเดนเพิ่มขึ้นเป็น 1.88 จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่านโยบายเงินอุดหนุนอาจไม่ใช่คำตอบทั้งหมด แต่ขึ้นอยู่กับบริบทของประเทศนั้น ๆ ด้วย เพราะในกรณีของประเทศสิงคโปร์คนส่วนใหญ่ยังรู้สึกว่าการหย่าร้างในการทำงานเป็นสิ่งสำคัญ มาตรการอุดหนุนด้านการเงินเมื่อมีบุตรจึงไม่ใช่ทางเลือกที่คนส่วนใหญ่เลือก ขณะที่ประเทศสวีเดนสามารถส่งเสริมการมีบุตรผ่านมาตรการนี้ได้เต็มที่เพราะประชาชนเสียภาษีให้กับรัฐเป็นจำนวนมาก (วารุณี สิทธิรังสรรค์, 2560)

ดังนั้นประเทศไทยจึงควรพิจารณาว่าสวัสดิการส่งเสริมการเกิดที่มีคุณภาพในลักษณะใดที่เหมาะสมกับบริบทของคนไทยมากที่สุด เนื่องจากประชากรไทยยังมีความเหลื่อมล้ำด้านระดับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่มาก จึงเป็นข้อสังเกตว่าสวัสดิการส่งเสริมการเกิดในลักษณะการอุดหนุนทางการเงินเช่นนี้อาจเป็นช่องทางในการเชิญชวนให้คนบางกลุ่มที่ไม่ได้มีความพร้อมที่จะมีบุตรเลือกที่จะมีบุตรเพื่อเหตุผลทางการเงินก็เป็นได้

บทสรุป

จากการเรียบเรียงสาระสำคัญและสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาด้านภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรที่ประกอบด้วยทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร แนวคิดตัวแปรแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์ แนวคิดอุปสงค์และอุปทานของการมีบุตร คุณค่า และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร ทฤษฎีการเลื่อนไหลของความมั่งคั่ง แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่นในครอบครัว และแนวคิดสวัสดิการสังคม ประกอบกับการทบทวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่พัฒนาสู่ความทันสมัยมากขึ้นตามลำดับเวลาเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้อัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรลดต่ำลง อีกทั้งการพัฒนาสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ยังเป็นเหตุจูงใจให้ประชากรมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเรื่องการมีบุตรเพราะคู่สามีภรรยาที่มีความคิดในเชิงเหตุผลต่อการมีบุตรมากขึ้น โดยส่วนหนึ่งมองว่าการมีครอบครัว หรือการมีบุตรเป็นความเสี่ยงและเป็นภาระถ่วงการเสริมสร้างสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเพราะเกิดความไม่สมดุลกันระหว่างเวลาในการทำงานกับเวลาในการเลี้ยงดูบุตร หรือคาดหวังว่าเมื่อมีบุตรแล้วจะต้องเลี้ยงดูบุตรอย่างมีคุณภาพ ดังนั้นเมื่อพิจารณาว่าครอบครัวของตนยังไม่มีความพร้อมที่จะเลี้ยงดูบุตรอย่างเต็มที่ก็จะเลือกที่จะจำกัดขนาดครอบครัวโดยใช้การวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิด

ทั้งนี้เมื่อพิจารณากรอบการวิเคราะห์ภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรตามแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ สรุปได้ว่า ระดับของภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรของสตรีจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเศรษฐกิจ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลหรือครัวเรือน ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับบุตร ค่าเสียโอกาสจากการมีบุตรทั้งในรูปของรายได้ ค่าใช้จ่าย และต้นทุนทางด้านเวลาที่ผู้เป็นมารดาต้องเสียไปจากการตั้งครรภ์และการเลี้ยงดูบุตร ปัจจัยด้านสังคม เช่น ระดับการศึกษาและอาชีพของสตรี ปัจจัยด้านความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างรุ่นในครอบครัว เช่น การมีปู่ย่าตายายหรือญาติพี่น้องอาศัยอยู่ในครัวเรือน ปัจจัยด้านสวัสดิการสังคม เช่น สวัสดิการรักษา

พยาบาลจากรัฐ การให้เงินอุดหนุนค่าเลี้ยงดูบุตรแก่ครอบครัวที่มีฐานะยากจน และการลดหย่อนบุตรแก่ผู้มีเงินได้ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยแทรกกลางของภาวะเจริญพันธุ์ที่สำคัญ และส่งผลโดยตรงต่อภาวะเจริญพันธุ์ ประกอบด้วย ปัจจัยด้านการสมรสและสิ้นสุดการสมรส เช่น สถานภาพสมรส และอายุแรกสมรส ปัจจัยด้านการเป็นหมั้นชั่วคราวหลังคลอด ปัจจัยด้านการใช้การคุมกำเนิด และปัจจัยด้านการทำแท้ง เป็นต้น (John Bongaarts, 1978; ปราโมทย์ ประสาทกุล, 2543) ดังนั้นการศึกษาและทำความเข้าใจถึงภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรจึงต้องคำนึงถึงปัจจัยดังที่กล่าวมานี้ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การประยุกต์ต่อยอดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดนโยบายส่งเสริมการมีบุตรในยุคเกิดน้อยได้อย่างมีคุณภาพ

สำหรับแนวทางในการกำหนดนโยบายเพื่อการส่งเสริมการเกิดที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของประเทศไทย ณ ปัจจุบัน จะต้องบูรณาการหลักคิดพื้นฐานจากแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตร และเมื่อผู้ศึกษาสามารถมองหลักคิดต่าง ๆ ได้อย่างเป็นองค์รวมแล้วจะเห็นว่าในแต่ละแนวคิดทฤษฎีมีความเชื่อมโยงเกาะเกี่ยวกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยเริ่มต้นตั้งแต่การกล่าวถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงอัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรที่ได้รับผลกระทบมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ทันสมัย ทำให้สถานภาพและบทบาทของสตรีตลอดจนค่านิยมและทัศนคติในการดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการสมรสและการมีบุตร กล่าวคือ สตรีและคู่สมรสจะมีความคิดในเชิงเหตุผลกับการมีบุตรมากขึ้น และมองว่าบุตรเป็นภาระซึ่งส่งผลต่อการลดลงของภาวะเจริญพันธุ์

นอกจากนี้ปัญหาเกิดน้อยด้วยคุณภาพก็เป็นอีกสถานการณ์หนึ่งที่สังคมกำลังตระหนักถึง เนื่องจากมีเด็กเกิดใหม่จากแม่วัยใสเพิ่มจำนวนมากขึ้น ดังนั้นสิ่งสำคัญของแนวทางในการจัดการกับสถานการณ์ทางประชากรในยุคเกิดน้อยของประเทศไทย จึงควรเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางประชากร และสังคมเหล่านี้

ควรส่งเสริมให้คู่สมรสมีบุตรเมื่อพร้อม โดยทุกภาคส่วนในสังคมควรร่วมกัน ออกแบบสวัสดิการที่เหมาะสมกับบริบทของคนไทย เพิ่มการให้ความสำคัญกับ มาตรการเสริมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนการเกิดที่มีคุณภาพ เช่น การบริการสาธารณสุข การส่งเสริมกรณีที่คู่สมรสที่พร้อมและอยากมีบุตรแต่อยู่ในภาวะมีบุตรยาก ให้สามารถมีบุตรได้ตามความตั้งใจ โดยอาจเป็นสวัสดิการการผสมเทียมในทุกสิทธิ สุขภาพ เป็นต้น (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2559; ปราโมทย์ ประสาทกุล และปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์, 2554)

นอกจากนี้ควรมีนโยบายที่ช่วยส่งเสริมการปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนยุคใหม่ ต่อการสร้างครอบครัวและการมีบุตร จาก “ภาระ” เป็น “คุณค่า” และจากที่เคยมอง ว่าการมีบุตร คือ “ต้นทุน” ให้กลายเป็น “กำไรของชีวิต” ทุกภาคส่วนจึงต้องร่วมมือกัน ส่งเสริมให้สตรีและคู่สมรสสมัยใหม่เล็งเห็นถึงอรรถประโยชน์ของการมีบุตร ที่นอกจากจะเป็นการสร้างความสุขและเป็นสิ่งที่เติมเต็มชีวิตครอบครัวให้สมบูรณ์แล้ว ยังเป็นอีกหนึ่งหน้าที่อันมีเกียรติในการผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่ถึงพร้อมด้วยศักยภาพ และคุณภาพ เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า อีกทั้งควรจะมีนโยบายการสร้างความสุขคู่ไปกับชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงาน (Work-Life Balance) โดยส่งเสริมให้ภาระการเลี้ยงดูบุตรนั้นเป็นความรับผิดชอบ ร่วมกันของทั้งบิดาและมารดา และควรสนับสนุนให้ครอบครัวได้อยู่กันอย่างพร้อมหน้า ทั้งรุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นหลาน ซึ่งถือเป็นการสร้างสังคมที่ดีไว้ต้อนรับ สมาชิกใหม่ที่จะกำเนิดและเติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพในอนาคต (กนกวรรณ พวงประยงค์, 2559)

จะเห็นได้ว่าการศึกษาเรื่องภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตรในยุคที่ การเกิดของประชากรลดลงนั้นเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนลักษณะทางประชากรของปัจเจกบุคคล ซึ่งผู้ที่สนใจศึกษาในประเด็น เหล่านี้จำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงแก่นสาระของแต่ละแนวคิดทฤษฎีที่บทความนี้ หยิบยกมากล่าวถึงเพื่อให้เห็นมุมมองที่เป็นจุดเน้น ข้อสังเกต และปัจจัยที่ส่งผลต่อ ระดับภาวะเจริญพันธุ์และความต้องการมีบุตร ตลอดจนได้ทราบถึงแนวโน้ม

สถานการณ์ทางประชากรของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เป้าหมายที่สนใจศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ พวงประยงค์. (2559). **แบบแผนและสถานการณ์ความต้องการมีบุตรของสตรีที่สมรสในประเทศไทย**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- กรมกิจการเด็กและเยาวชน. (2559). **คู่มือการดำเนินงาน โครงการเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด**. ลีปค้นจาก <https://csg.dcy.go.th/images/download/umannualv2.pdf>.
- เกื้อ วงศ์บุญสิน. (2530). **การวิเคราะห์ด้านอุปสงค์และอุปทานของการใช้การวางแผนครอบครัว : กรณีของประเทศไทย (ปี 2527)**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. (2544). **ประชากรศึกษา (Population Education)**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ทศพล ชูเลิศ. (2554). **ความคาดหวังของประชาชนที่มีต่อการจัดสวัสดิการสังคมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 : กรณีศึกษาเทศบาลเมืองแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี**. (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- เทียนฉาย กิระนันท์. (2527). **อุปสงค์ต่อบุตร : การเปลี่ยนแปลงในช่วงทศวรรษ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. (2522). **ทฤษฎีที่น่าสนใจทางประชากรศาสตร์**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- ปราโมทย์ ประสาทกุล. (2543). **ประชากรศาสตร์ สวัสดิการเรื่องประชากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

- ปราโมทย์ประสาทกุลและภัทมาว่าพัฒน์วงศ์. (2554). **จุดเปลี่ยนประชากรประเทศไทย.** สืบค้นจาก <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceVII/Download/2011-Article-01.pdf>.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2559). **พ่อแม่เช ครม.เห็นชอบเพิ่มเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดจาก 400 บาทต่อเดือน เป็น 600 บาทต่อเดือน แถมขยายจ่ายจนถึงอายุ 3 ขวบ.** สืบค้นจาก <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9590000029757>.
- พัชรวัลย์ วงศ์บุญสิน. (2553). **การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์.** CPS Policy Brief, 1, 6.
- พิมลพรรณ อิศรภักดี. (2557). **ทัศนคติของคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับการแต่งงานและการมีบุตร.** สืบค้นจาก http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/ConferenceX/Download/PPT/11-PimonpanAttitudesYoungPeople_1July2014.pdf.
- พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร. (2561). **ราชกิจจานุเบกษา ฉบับที่ 46.** สืบค้นจาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/092/22.PDF?fbclid=IwAR0TEQ5L2cl53VYMeXfZaLxfQ6yY71o3leEZquP1trRve8d17QJlm4qSDAk>.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม. (2546). **ราชกิจจานุเบกษา ฉบับที่ 120.** สืบค้นจาก <http://law.m-society.go.th/law/2016/law/view/652>.
- เพ็ญพร ธีระสวัสดิ์. (2527). **ประชากรศาสตร์: สารสำคัญโดยสังเขป.** กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรีย์ ด่านกุล. (2557). **การแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกต่างรุ่นในครอบครัวต่อความอยู่ดีมีสุขของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาตำบล ไหล่นาน อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ
- วารุณี สิทธิธรรมรงค์. (2560). **บีมลูกเพื่อชาติ คนไทยได้อะไร? นอกจากวิตามิน.** สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/local/news_467856

วาสนา อิ่มเอม. (2557). **การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร : ไทยกับประเทศอาเซียน.** ใน เอกสารนำเสนอในงานประชุมวิชาการ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรกับอนาคตการพัฒนาประเทศ. หน้า 6-16. กรุงเทพฯ : โรงแรมเซ็นทารา แกรนด์ แอท เซ็นทรัลเวิลด์.

ศุทธิดา ชวนวัน และปิยวัฒน์ เกตุวงศา. (2557). **ทำไมผู้หญิงไม่แต่งงาน : ผู้ชายหายไปไหน.** สืบค้นจาก http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/ConferenceX/Article02-Women_not_Married.htm.

สันทัต เสริมศรี. (2541). **ประชากรศาสตร์ทางสังคม.** กรุงเทพฯ : สามเจริญพาณิชย์.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยเสริมสุขภาพ. (2560). การประชุมระดับชาติเรื่อง สุขภาวะทางเพศ ครั้งที่ 2 เช็กส์เปิดในวัยรุ่น. สืบค้นจาก <https://goo.gl/syuHBc>.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2556). **การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583.** กรุงเทพฯ : เดือนตุลา.

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **สิทธิหลักประกันสุขภาพ.** สืบค้นจาก http://www.nhso.go.th/FrontEnd/page-forpeople_privilege.aspx.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). **มองภาพครัวเรือนไทยในรอบ 10 ปี.** สืบค้นจาก http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_62.html.

สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์. (2560). **นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนานามัยการเจริญพันธุ์แห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2569) ว่าด้วยการส่งเสริมการเกิดและการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ.** สืบค้นจาก http://rh.anamai.moph.go.th/download/all_file/brochure/layout%20นโยบาย.pdf.

Becker, G. S. (1960). **An economic analysis of fertility.** In National Bureau of Economic Research (Ed.), Demographic and economic change in developed countries : Columbia University.

Becker, G. S. (1991). **A Treatise on the Family.** Cambridge, Mass : Harvard University.

- Bengtson, V. L. R., Robert E. L. (1991). Intergenerational solidarity in aging families: an example of formal theory construction. **Journal of Marriage and Family**, 53(4), 856-870.
- Blacker, C. P. (1974). Stages in population growth. **The Eugenics Review**, 39(3), 88-101.
- Bongaarts, J. (1978). A framework for analyzing the proximate determinants of fertility. **Population and Development Review**, 4(1), 105-132.
- Caldwell, J. C., Khuda, B.-e., Caldwell, B., Pieris, I., & Caldwell, P. (1999). The Bangladesh fertility decline: an interpretation. **Population and Development Review**, 25(1), 67-84.
- Connidis, I. A. (2010). **Family Ties and Aging (2nd ed.)**. Thousand Oaks, California : Pine Forge.
- Davis, K. and Blake, J. (1956). *Social structure and fertility An analytic framework*. **Economic and Cultural Change**, 4(3), 211-235.
- Easterlin, R. A. (1975). An economic framework for fertility analysis. **Studies in Family Planning**, 6(3), 54-63.
- Eshleman, J. R., and Bulcroft, R. A. (2006). **The Family (11th ed.)**. Boston : Pearson.
- Grover, D. (2014). **What is the Demographic Transition Model?**. Retrieved from <https://populationeducation.org/what-demographic-transition-model/>.
- Lawrence, R. H., Bennett, J. M., & Markides, K. S. (1992). Perceived intergenerational solidarity and psychological distress among older Mexican Americans. **Journal of Gerontology**, 47(2), S55-S65.
- Lowenstein, A. (2007). Solidarity-conflict and ambivalence : testing two conceptual frameworks and their impact on quality of life for older family members. **Journal of Gerontology Social Sciences**, 62(2), S100-S107.

- Mahmood, N. (1990). **The desire for additional children and fertility regulation in Pakistan.** Doctor of Philosophy Thesis (Sociology), The University of Michigan. Retrieved from <http://deepblue.lib.umich.edu/handle/2027.42/105240>.
- Morgan, S. P., & Hagewen, K. J. (2014). **Fertility.** In D. L. Poston & M. Micklin (Eds.), *Handbook of population* (pp. 229-249). New York : Springer Science+Business Media.
- Ross, J. L., Blangero, J., Goldstein, M. C., & Schuler, S. (1986). Proximate determinants of fertility in the Kathmandu Valley, Nepal : an anthropological case study. **Journal of Biosocial Science**, 18(2), 179-196.
- Sikder, U. K. (2015). Empirical test of the Caldwell's fertility theory of intergenerational wealth flows in India: evidence from National Family Health Survey Data. **American International Journal of Research in Humanities, Arts and Social Sciences**, 11(1), 77-80.

Translated Thai References

- Act amending the revenue code. (2018). **Royal Thai Government Gazette No. 46.** Retrieved from <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/092/22.PDF?fbclid=IwAR0TEQ5L2cl53VYMeXfZaLxfQ6yY71o3leEZquP1trRve8dl7QJlm4qSDAk>. [in Thai].
- Bureau of Reproductive Health. (2017). **The 2nd National Reproductive Health Development Policy and Strategy (2017-2026) on the Promotion of Quality Birth and Growth.** Retrieved from http://rh.anamai.moph.go.th/download/all_file/brochure/layout%20นโยบาย.pdf. [in Thai].

- Department of Children and Youth. (2016). **Work manual of child support grant.** Retrieved from <https://csg.dcy.go.th/images/download/umannualv2.pdf>. [in Thai].
- Kanokwara Phuangprayong. (2016). **Desire for children among married women in Thailand : an investigation on the pattern and current situation.** (Unpublished doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai].
- Kua Wongboonsin. (1987). **Supply-demand analysis of contraceptive practice : the case of Thailand, 1984.** Bangkok : Chulalongkorn University. [in Thai].
- Manager online. (2016). **The cabinet approved to increase the child support grant from 400 baht to 600 baht per month and extending until the age of 3 years.** Retrieved from <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9590000029757>. [in Thai].
- National Health Security Office. (n.d.). **The right to health security.** Retrieved from http://www.nhso.go.th/FrontEnd/page-forpeople_privilege.aspx. [in Thai].
- National Statistical Office. (2012). **Looking at Thai households in a decade.** Retrieved from http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_62.html. [in Thai].
- Office of the National Economics and Social Development Board. (2013). **Thailand population projection 2010-2040.** Bangkok : Duentula [in Thai].
- Thai Health Promotion Foundation. (2017). 2nd Nation conference in the topic of sexuality of adolescence. Retrieved from <https://goo.gl/syuHBc>. [in Thai].

- Patcharawalai Wongboonsin. (2010). *Fertility decline*. **CPS Policy Brief**, 1, 6. [in Thai].
- Penporn Theerasawat. (1984). **Demography : briefly essence**. Bangkok : Chulalongkorn University. [in Thai].
- Pimonpan Isarabhakdi. (2014). **Attitudes of Young People about Getting Married and Having Children**. Retrieved from http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/ConferenceX/Download/PPT/11-Pimonpan AttitudesYoungPeople_1July2014.pdf. [in Thai].
- Pramote Prasartkul and Patama Vapattanawong. (2011). **A turning point of Thai population**. Retrieved from <http://www2.ipsr.mahidol.ac.th/ConferenceVII/Download/2011-Article-01.pdf>. [in Thai].
- Pramote Prasartkul. (1979). **Interesting theory of demography**. Bangkok : Ruenkaew [in Thai].
- Pramote Prasartkul. (2000). **Demography: the study of population**. Bangkok : *Amarin printing* and publishing. [in Thai].
- Santhat *Sermsri*. (1998). **Social demography**. Bangkok : *Samcharoenpanich*. [in Thai].
- Social Welfare Promotion Act. (2013). **Royal Thai Government Gazette No.120**. Retrieved from <http://law.msociety.go.th/law2016/law/view/652>. [in Thai].
- Sutthida Chuanwan and Piyawat Katewongsa. (2014). **Why women are not married: Where have men gone missing ?**. Retrieved from <http://www.ipsr.mahidol.ac.th/ipsr/AnnualConference/ConferenceX/Download/Articles/434-A02-Why-women-not-married.pdf>. [in Thai].
- Tassanee Tongsaawang. (2001). **Population education**. Bangkok : Odeon Store. [in Thai].

- Tianchai Keeranan.* (1984). **Demand for children : changing in a decade.** Bangkok : Chulalongkorn University. [in Thai].
- Todsapol Chulert.* (2011). **Expectations of people towards social welfare under the Constitution of the Kingdom of Thailand 2007 : Case study of Muang Sansuk Municipality, Muang District, Chonburi Province.** (Thesis of Master's Degree). Burapa University, Chon Buri [in Thai].
- Warunee Sittirangsan.* (2017). **Having children for the nation: what will Thais get beyond vitamin ?.** Retrieved from https://www.matichon.co.th/local/news_467856. [in Thai].
- Wassana Im-Em.* (2014). **Demographic transition: Thailand and SEAN countries.** In the presentation at the conference on demographic transition and country development in the future. (pp. 6-16). Bangkok : Centara Grand at Central World. [in Thai].
- Watcharee Dankul.* (2014). **The intergenerational exchange in family on subjective well-among older persons: a case study of Lai Nan Subdistrict, Wiang Sa District, Nan Province.** (Unpublished doctoral dissertation). Chulalongkorn University, Bangkok. [in Thai].